

Türk Turizm Araştırmaları Dergisi

2025, 9(2): 131-160.

DOI: [10.26677/TR1010.2025.1551](https://doi.org/10.26677/TR1010.2025.1551)

ISSN: 2587-0890 Dergi web sayfası: <https://www.tutad.org>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Sürdürülebilir Turizm ve Rekabetçilik Politikaları Açısından Bozcaada ve Gökçeada'nın Karşılaştırılması*

Öğr. Gör. Nahide Övgü DEMİRAL, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ezine Meslek Yüksekokulu, Çanakkale, e-posta: ovgudemiral@comu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5024-4199>

Prof. Dr. Kurban ÜNLÜÖNEN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Ankara, e-posta: kurban.unluonen@hbu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4191-9019>

Öz

Bu çalışmanın amacı, Bozcaada ve Gökçeada'nın sürdürülebilir turizm ve rekabet gücü açısından yerel paydaşların bakış açılarını ortaya koymaktır. Araştırmada nitel yöntem benimsenmiş olup, veri toplama sürecinde dört ana temaya yönelik on sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veriler, her iki adada yerinde yapılan yüz yüze görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen örneklem, Bozcaada ve Gökçeada'dan eşit sayıda kamu görevlisi, turizm işletmecisi, yerel halk ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinden oluşmaktadır. Toplanan veriler içerik analizine tabi tutulmuş, alt temalar çerçevesinde kategorize edilmiş ve bulgulara ilişkin güvenilirlik, doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Analiz sonucunda, adaların ada olmalarından kaynaklanan ortak sorunlara sahip oldukları, bunun yanında coğrafi ve kültürel farklılıkların ayrı sorun alanları oluşturduğu belirlenmiştir. Ortak sorunlar 'ulaşım ve erişilebilirlik' teması etrafında toplanırken, Bozcaada'da 'günübirlikçi turizm', Gökçeada'da ise 'planlama eksikliği' farklılık olarak öne çıkmıştır.

* Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı doktora tezinden üretilmiştir.

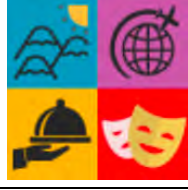
Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Turizm, Rekabetçilik, Planlama, Ada Turizmi.

Makale Gönderme Tarihi: 04.04.2025

Makale Kabul Tarihi: 05.06.2025

Önerilen Atıf:

Demiral, N. Ö. ve Ünlüönen, K. (2025). Sürdürülebilir Turizm ve Rekabetçilik Politikaları Açısından Bozcaada ve Gökçeada'nın Karşılaştırılması, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 9(2): 131-160.

Journal of Turkish Tourism Research

2025, 9(2): 131-160.

DOI: [10.26677/TR1010.2025.1551](https://doi.org/10.26677/TR1010.2025.1551)

ISSN: 2587-0890 Journal Homepage: <https://www.tutad.org>

RESEARCH PAPER

A Comparative Analysis of Bozcaada and Gökçeada in Terms of Sustainable Tourism and Competitiveness Policies

Lecturer Nahide Övgü DEMİRAL, Çanakkale Onsekiz Mart University, Ezine Vocational School, Çanakkale, e-mail: ovgudemiral@comu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5024-4199>

Prof. Dr. Kurban ÜNLÜÖNEN, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Tourism, Ankara, e-mail: kurban.unluonen@hbv.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4191-9019>

Abstract

This research investigates the viewpoints of local stakeholders regarding the sustainability of tourism and the competitive edge of Bozcaada and Gökçeada. The analysis adopted a qualitative framework, implementing a semi-structured design featuring ten questions that were grouped into four central themes for data gathering. The composition of the sample includes an equal number of public officials, tourism operators, local community members, and NGO representatives, all selected from the areas of Bozcaada and Gökçeada. The use of purposive sampling enabled the acquisition of targeted insights related to the dynamics of competition and the principles of sustainable tourism. The analysis of the collected data involved categorizing it into subthemes, and the findings gained reliability through the inclusion of direct quotes. The analysis indicated that both Bozcaada and Gökçeada face numerous shared challenges due to their island status, in addition to distinct issues stemming from their geographical and cultural disparities. The analysis revealed that the main challenges were centered on 'transportation and accessibility,' where 'day-trip tourism' was particularly significant for Bozcaada, contrasting with Gökçeada's emphasis on 'inadequate planning.'

Keywords: Sustainable Tourism, Competitiveness, Planning, Island Tourism.

Received: 04.04.2025

Accepted: 05.06.2025

Suggested Citation:

Demiral, N. Ö. and Ünlüönen, K. (2025). A Comparative Analysis of Bozcaada and Gökçeada in Terms of Sustainable Tourism and Competitiveness Policies, *Journal of Turkish Tourism Research*, 9(2): 131-160.

GİRİŞ

Adaların, küçük ölçekli, ekolojik olarak kırılgan ve altyapı açısından sınırlı olmaları, turizm faaliyetlerini ana kara ile karşılaştırıldığında zorlu hale getirmiştir (Lockhart, 1993; Baum, 1997; Kokkranikal, 2003). Kısıtlı doğal imkanlar, mevcut kaynakların aşırı sömürülmesi (örneğin su, toprak, bitki örtüsü) ve alternatiflerin yetersizliği, ada yaşamını yüksek oranda dışa bağımlı kılmaktadır. Ayrıca ekonomik faaliyetler ve nüfus yoğunluğu dahil olmak üzere insan faaliyetlerine karşı savunmasızdır. Aşırı yoğunluk, su, alt yapı, atık yönetimi ve çevresel unsurları gibi sınırlı kaynakları baskı altına almaktadır (Kokkranikal, 2003: 343). Küçük adalar söz konusu olduğunda sürdürülebilir kalkınma planları özel bir önem kazanır. Kalkınmaya ilişkin alınacak kararların, ada şartlarındaki sosyal, çevresel ve ekonomik sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalı ve tüm yönleri ile hesaba katılmalıdır (Briguglio, 1997: 14). Sürdürülebilir turizm gelişimi kavramı, geleneksel faaliyetlerin, yani balıkçılık, tarım ve bir adanın tarihi ve kültürel mirasının korunmasına dayanır (Alexopoulos ve Katarelos, 2003: 2). Bu bağlamda ada turizminin temel dayanağının sürdürülebilir bir turizme doğru ilerlemek olduğu söylenebilir. Nitekim, farklı destinasyonlara ilişkin yapılan rekabetçilik analizleri de, yerel kaynakların etkin kullanımı ve ziyaretçi memnuniyetine dayalı güçlü algıların sürdürülebilirlik açısından kritik olduğunu göstermektedir (Akın vd., 2020: 168-169).

Mihalic (2002: 83-85), mal ihracatına kıyasla turizmin avantajını şöyle belirtir; “normalde takas edilemeyen doğal, kültürel veya sosyal çekicilikler turizm yoluyla daha değerli hale getirilebilir.” Destinasyonun doğal kaynaklarına ve kültürel yapısına bağımlı olan turizm, gelişimi planlanırken, çevresel, sosyokültürel ve ekonomik etkileri göz önünde tutmalıdır. Plan ve uygulama aşamasında, yerel halkın yaşam kalitesi en üst seviyeye çıkarmak hedeflemeli ve bu paydaş iş birliği ile gerçekleştirilmelidir. Tüm paydaşların sürece dâhil edilmesi, sürdürülebilir turizm uygulamalarının başarısı açısından kritik önemdedir. Bu doğrultuda, destinasyon planlaması süreci, çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan önemli faktörlere ilişkin veri toplanmasıyla başlamaktadır (Manning ve Dougherty, 2000: 6; Aktaş ve Kurgun, 2021: 1673). Bu kapsamda, çevresel, ekonomik ve toplumsal hedefler arasında dengeyi sağlayarak turizmi bilinçli ve sürdürülebilir bir şekilde planlamak ve geliştirmek büyük önem taşır.

Birçok küçük destinasyon, son derece rekabetçi bir turizm dünyasında hayatta kalabilmek için gereken kapasiteden (finansal, teknolojik ve pazarlama kaynakları açısından), deneyimden ve teknikten yoksundur. Hayatta kalmak için küresel sisteme katılmak zorunda olan ada ekonomilerinin, zarar görmeden, ürünlerinin değerini nasıl artıracabilecekleri de açık değildir (Cores, 2006: 454).

Turizm, birçok ülke için temel iş alanı ve hayatta kalma imkânı haline gelmiştir. Hayatta kalmak için, organizasyonlar iş verimliliğini artırmak, en gelişmiş teknolojileri uygulamak, ürün ve hizmetlerde rekabet avantajı aramak, pazar payı için mücadele etmek ve en iyi uzmanları bünyesinde tutmak zorundadır. Bunu yaparken sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ele alınması kaçınılmazdır (Streimikiene vd., 2021: 260). Turizmin geliştirilmesinde ortaya konan çabalardan daha iyi sonuçlar elde edebilmek için, merkezi hükümetlerin turizm yönetimi ilkelerini geliştirmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, sınırlı doğal kaynakları ve ekonomik yapıları nedeniyle küçük adalar, sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanmasında özel olarak ele alınması gereken öneme sahiptirler.

Bu bağlamda araştırmanın temel problemi, Bozcaada ve Gökçeada gibi küçük ada destinasyonlarının, sürdürülebilir turizm ve rekabet gücü açısından zorluklarının ve fırsatlarının paydaş bakış açısıyla yeterince belirlenmemesidir. Çalışma bu amaçla, Bozcaada ve Gökçeada'da yerel paydaşların bakış açısıyla, rekabetçilik gücünü, ortak ve farklı sorunları, sürdürülebilir turizm uygulamalarının geliştirilmesi ve rekabet gücünün artırılması için hangi stratejilerin

gerekli olduğunu toplanan veriler doğrultusunda karşılaştırarak ortaya koymaktadır. Bulgular, her iki destinasyonun ulaşım, altyapı sorunları ve gün geçtikçe artan turist yoğunluğu ile daha da karmaşık hale geldiğini göstermektedir. Özellikle temel geçim kaynağının turizm sektörüne bağımlı hale gelmesi yerel halk üzerinde baskı oluşturmaktadır. Mevcut planlamaların ada gerçeklerinden uzak olması, Bozcaada'nın günü birlik turizm problemi ve Gökçeada'nın planlama eksiklikleri, bu adaların hak ettiği değere ulaşmasını engellemektedir.

Bu çalışma, küçük ada destinasyonlarına yönelik sürdürülebilir turizm ve rekabetçilik ilişkisini yerel paydaşların görüşleri doğrultusunda karşılaştırmalı olarak ele alan nitel araştırmalardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Literatürde Bozcaada ve Gökçeada üzerine yapılan çalışmaların çoğu nicel verilerle sınırlı kalmakta, yerel aktörlerin algıları ve deneyimleri yeterince dikkate alınmamaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın özgünlüğü, adalar örneğiyle, sürdürülebilirlik ve rekabetçilik konularını paydaş temelli olarak birlikte ele almasıdır. "Bozcaada ve Gökçeada'nın rekabetçilik düzeyleri ve rekabet gücünü artırmak için hangi stratejik adımları atılmalıdır?" sorusu çalışmanın temel araştırma sorusu olarak benimsenmiştir. Böylece çalışmanın hem literatüre hem de yerel düzeyde uygulayıcı paydaşlara yol gösterici sonuçlar doğurabilecektir.

Sürdürülebilir Ada Turizmi ve Paydaş Temelli Planlama

Ada turizminin gelişimi genellikle ekonomik yönlere odaklanmış, sosyal boyutları ihmal edilmiştir. Bunun sonucunda, aşırı turizm gelişimi destinasyonun başarısız olmasına ve birçok sorunla karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Bu sorunlar yalnızca turizm ile kalmamış, kapitalist tarım sistemleri ve büyük ölçekli sanayileşme gibi diğer sektörler de adaların çevresi üzerinde olumsuz etkiler oluşturmuş, ada kültürü ve sosyal sistemlerine zarar vermiştir (Lockhart ve Drakakis, 1993: 12; Briguglio vd., 1996: 165; Lim ve Cooper, 2009: 94; Andreck ve Vogt, 2023: 308).

Sürdürülebilir turizm, doğal ve kültürel çevrenin korunarak geleceğe taşınmasını hedefleyen bütüncül bir yaklaşımdır (UNEP ve UNWTO, 2005:11; Lane, 2018: 11). Turizmin çevreye olan bağımlılığı, onun çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerle uyumlu bir gelişim izlemesini gerekli kılar. Bu kapsamda sürdürülebilir turizm, sadece çevrenin korunmasını değil, aynı zamanda yerel halkın refahını, kültürel değerlerin yaşatılmasını ve ekonomik faydanın dengeli dağılımını da amaçlamaktadır (Dearden, 1991: 400; Yu vd., 2009: 57; Kumar ve Mishra, 2018: 3). Sürdürülebilir turizm, özellikle ada destinasyonlarında çevresel, kültürel ve ekonomik kırılganlıkların etkisiyle ön plana çıkmaktadır. Adalar, eşsiz doğal ve kültürel kaynaklara sahip olmakla birlikte, bu kaynakların aşırı kullanımı sonucunda altyapı yetersizliği, çevresel tahribat ve kıt kaynakların tükenmesi gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır (Stylidis vd., 2007: 955; Moore, 2010: 125). Poetschke (1995: 58), ada ekonomilerinin çeşitlendirilmemiş yapısından ötürü turizme bağımlı hâle geldiklerini, bu nedenle rekabet edebilmek adına çevresel varlıklarını koruma zorunluluğu taşıdıklarını vurgulamaktadır. Duvat (2010: 26), ada turizminin sürdürülebilirliğinin hem fiziksel kapasiteye hem de çevresel ve ekonomik dengeye bağlı olduğunu savunurken bu noktada yerel halkın sürece dahil edilmesi hem sürdürülebilir kalkınmanın hem de turizmin toplumsal boyutlarının desteklemesi gerektiği ifade edilmektedir (Özgen, 2003: 6).

Geleneksel turizm modelinden ayrılıp, sürdürülebilir turizme doğru ilerlemek için yerel paydaşların, turizmin çevresel, sosyal ve ekonomik faydalarının adil bir şekilde dağıtılması kritik öneme sahiptir; böylece, kaynaklar stratejik olarak kullanılacak ve sürdürülebilir turizm gelişimini ancak bu şekilde artıracaktır (Jamal ve Getz, 1995; Cavuş ve Tanrısevdi, 2003; Assante vd., 2010: 1). Uzun vadeli planlama, kapsamlı paydaş katılımı ile geliştirildiğinde, adalardaki turizmin temeli haline gelmektedir. Planların, yerel kültür ve gelenekleri yansıtan değer temelli

olması gerekmektedir. Sürdürülebilir planlamada turizmin arz ve talep dengesi hem nicel hem de nitel olarak dikkate alınmalıdır. Paydaş odaklı planlama ve gösterge geliştirme gereksinimi esastır (Sheldon, 2005: 6).

Assante vd., (2010: 68–70) çalışmasında; yerel yönetim, genel toplum memnuniyeti, turizmin çevresel etkileri ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Araştırma gelecekteki turizm gelişiminin, paydaşlar ile iş birliği yürütülmesi durumunda daha fazla fayda sağlayabileceğini ve olumsuz çevresel etkilerin en aza indirilebileceğini göstermektedir. Mitchell ve Reid (2001)'in çalışmasında ise, toplum temelli turizm projelerinin planlanması, geliştirilmesi, yönetimi, araştırılması ve değerlendirilmesine rehberlik etmek amacıyla vaka çalışması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçları, planlama çalışmalarına toplum entegrasyonunun yüksek düzeyde olmasının, yerel halk için daha fazla sosyoekonomik fayda sağladığını ortaya koymuştur.

Paydaş katılımına ilave olarak, Diedrich vd., (2010)'nin Balear Adaları'nda yaptıkları çalışmada, kıyı bölgelerinin, son derece karmaşık bir sosyo-ekolojik sisteme sahip olduğunu ve bu nedenle sürdürülebilirlik sorunlarının çözümünde akademisyenler aracılığıyla bilimin etkinliğinden faydalanılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu yaklaşımı destekler şekilde, Zonguldak ilinde Ünlüönen ve Sevim (2005), tarafından gerçekleştirilen çalışmada, turistik arz kaynaklarının gelişim sürecinde yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, eğitim kurumları ve yerel medyanın aktif durumda olduğu tespit edilmiştir. Araştırma, ulaşım ve altyapı gibi temel ihtiyaçların yanı sıra kültürel değerlerin korunmasında da çok paydaşlı iş birliğinin sürdürülebilir gelişim için vazgeçilmez olduğunu ortaya koymuştur.

Turizm sürdürülebilirliğine ulaşmak için, özellikle yerel sakinlerin dahil olduğu geniş bir paydaş yelpazesi aracılığıyla turizmden elde edilen faydaların arttırılarak, yerel halkın yaşam kalitesinin korunması, destinasyon performansı ve rekabet gücünün artırılması, demokratik bir yönetim biçimi sağlanması adına önemlidir (Andreck ve Vogt, 2023: 308).

Bu doğrultuda ulaşılan sonuç, sürdürülebilir turizm uygulamalarının, özellikle ada destinasyonlarında doğal, kültürel ve sosyal dengenin korunması açısından kritik bir rol oynadığı, sürecin başarısının ise yalnızca kaynakların korunmasına değil, aynı zamanda yerel halkın refahının gözetilmesine, çok paydaşlı katılımın sağlanmasına ve planlama süreçlerinin kapsayıcı bir yaklaşımla yürütülmesine bağlı olarak sürdürülebilir gelişimi olumlu yönde etkileyebileceğidir.

YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışmada, yarı yapılandırılmış araştırma soruları katılımcılara yüz yüze aktarılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmenin birincil faydası, araştırmacıya görüşme sırasında ortaya çıkabilecek ilgili fikirleri keşfetme özgürlüğünü verirken görüşmelerin odaklanmasına izin vermesidir; bu da bakış açısını daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir (McGrath, 2019: 1002).

Bu çalışma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 26.03.2025 tarihli ve 03 sayılı toplantısında alınan karar doğrultusunda, 27.03.2025 tarih ve E-11054618-302.08.01-341584 sayılı onay ile etik açıdan uygun bulunmuştur. Etik kurul onayının ardından, veri toplama süreci 29 Mart 2025 tarihinde başlatılmış, 31 Mart 2025 tarihinde sona ermiştir.

Çalışma grubunda kimlerin yer alması gerektiği, çalışmanın amacı ile bağlantılı olarak, doğru, nitelikli ve tatmin edici olması fikri ile seçilmiştir. Bu bağlamda örnekleme kriteri amaçlı örnekleme yöntemi olarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, bilgi verenlerin belirli bir temayı,

kavramı veya olguyu açıklayabilme yeteneklerine göre kasıtlı olarak seçilmesidir (Robinson, 2023: 5648). Amaçlı örneklemenin sebebi, araştırmamanın amaçları ve hedefleriyle daha iyi eşleşmesi ve böylece çalışmanın titizliğinin ve verilerin ve sonuçların güvenilirliğinin artırılmasıdır. Amaçlı örneklemin açıklanmıştır: güvenilirlik, aktarılabilirlik, bağımlılık ve doğrulanabilirlik olmak üzere dört yönü bulunmaktadır (Campbell vd., 2020: 653).

Bu kapsamda, çalışma amacı doğrultusunda kriterleri karşılayan katılımcılar; kamu kurumu yetkilisi, yerel turizm işletmecisi, yerel halk ve sivil toplum kuruluşu (STK) temsilcisi olarak seçilmiştir. Farklı temsilcilerin seçilmesinin sebebi, yerel paydaş görüşlerini çeşitlendirerek araştırmamanın güvenilirliğini desteklemektir. Katılan kişi sayısı ise cevaplar doygunluğa ulaştığı anda on kişi ile sonlandırılmıştır.

Araştırma soruları, doğrudan belirli bir ölçek ya da hazır bir soru grubuna dayanmamaktadır. Ancak soruların geliştirilme sürecinde, ada destinasyonlarında sürdürülebilir turizm, çevresel hassasiyet, yerel paydaş katılımı ve rekabetçilik kavramları üzerine yapılan önceki akademik çalışmaların temel yaklaşım ve temalarından yararlanılmıştır (Lockhart, 1997; Baum, 1997; Mihalic, 2000; Manning ve Dougherty, 2000; Dwyer ve Kim, 2003). Bu doğrultuda, yarı yapılandırılmış soru formu, literatürde sıkça tartışılan taşıma kapasitesi, altyapı, planlama, katılım ve alternatif turizm gibi temel konulara odaklanacak şekilde yazar tarafından oluşturulmuştur. Araştırma soruları, araştırmamanın temel amacına uygun olarak dört ana temaya göre gruplandırılmıştır. Birinci ana temanın beş, ikinci ana temanın üç, üçüncü ve dördüncü ana temanın ise birer sorusu bulunmaktadır. Görüşme esnasında herhangi bir yönlendirme yapılmamasına özellikle dikkat edilmiştir.

Araştırmamanın amacı doğrultusunda hazırlanmış olan sorulara katılımcılar tarafından verilen cevapların alınmasıyla görüşme sonlandırılmıştır. Analiz süreci şu aşamalardan oluşmuştur; ilk olarak görüşmelerin ses kayıtlarından yazılı hale getirilmesi ve verilerin araştırma sorularına göre sınıflandırılması sonrasında ise anlamlı ifadeler belirlenmiş ve bu ifadelerden yola çıkılarak betimleyici kodlar oluşturulmuştur. “Kodlama düzenlenmiş verilerin tüm çalışmacılar tarafından anlaşılacak şekilde atanan sayı simge kelime ya da harf olabilir” (Gazeloğlu ve Erkılıç, 2020: 9). Görüşme yapılan katılımcılar K1, K2, K3 ..... ve K10 şeklinde kodlanmış, yapılan analizlerde de bu kodlara yer verilmiştir. Benzer kodlar bir araya getirildikten sonra, temalar altında toplanmıştır. Teorik açıdan güvenilirliği desteklemek için bulgularda doğrudan alıntılarla yer verilmiştir. Bu sistematik süreç, çalışmanın güvenilirliğini artırmakta ve verilerin nitel bütünlüğünü sağlamaktadır (Ültay vd., 2021: 189). Daha sonra ise düzenlenmiş veriler üzerinde bulgular karşılaştırmalı olarak yorumlanarak sonuca bağlanmıştır.

BULGULAR

Araştırmamanın bu bölümünde, çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanmış sorulara ve cevapların detaylı analizlerine yer verilmiştir. Dört ayrı ana temaya dayandırılarak hazırlanan on adet açık uçlu ve yarı yapılandırılmış sorulardan elde edilen katılımcı görüşleri, Bozcaada ve Gökçeada paydaş cevapları olarak sırası ile sunulmuştur. Söz konusu dört ana tema; “Turizm rekabetçiliği ve yerel yönetim politikaları” kapsamında beş adet, “sürdürülebilirlik ve yerel halkın algısı” kapsamında üç adet, “turizm rekabetçiliği ve sürdürülebilirlik ilişkisi” ile “yerel iş birliği ve paydaş katılımı” kapsamında birer adet sorudan oluşmaktadır. Temalar, ada turizmi, sürdürülebilirlik ve paydaş ilişkileri bağlamında literatürde öne çıkan konu başlıklarından (Lockhart, 1997; Mihalic, 2000; Manning ve Dougherty, 2000; Bramwell ve Lane, 2011) yararlanılarak türetilmiştir.

Katılımcıların dağılımını Bozcaada ve Gökçeada'da geçerli olmak üzere, kamu kurumu yetkilisi (3 kişi), turizm işletmecisi (3 kişi), yerel halk (3 kişi), sivil toplum kuruluşu (1 kişi) oluşturmaktadır. İçinde bulundukları konum ve sorulara alınabilecek cevapların yerinde olup olmadığına dikkat edilmiştir.

BOZCAADA İLE İLGİLİ BULGULAR

Tablo 1'de, Bozcaada'da gerçekleştirilen nitel görüşmelere katılan bireylerin temel demografik özelliklerine yer verilmiştir. Katılımcılar, adadaki farklı paydaş gruplarını temsilen kamu kurumu yetkilileri, turizm işletmecileri, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ve yerel halk olmak üzere çeşitlendirilerek seçilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Mesleği
K1	Kadın	Sivil Toplum Kuruluşu (STK) Temsilcisi
K2	Erkek	Turizm İşletmecisi
K3	Erkek	Kamu Kurumu Yetkilisi
K4	Erkek	Kamu Kurumu Yetkilisi
K5	Erkek	Turizm İşletmecisi
K6	Kadın	Kamu Kurumu Yetkilisi
K7	Erkek	Turizm İşletmecisi
K8	Kadın	Yerel Halk
K9	Erkek	Yerel Halk
K10	Kadın	Yerel Halk

Tablo 1'de Bozcaada'da gerçekleştirilen araştırmaya katılan on kişinin demografik özellikleri ve mesleki dağılımları verilmiştir. Katılımcılar; sivil toplum kuruluşu temsilcileri, turizm işletmecileri, kamu kurumu yetkilileri ve yerel halk olmak üzere dört farklı grubu temsil etmektedir.

Ana Tema 1: Turizm Rekabetçiliği ve Yerel yönetim Politikaları Bozcaada'nın Rakip Destinasyonlara Göre Rekabet Avantajları

Ulaşım ve Erişilebilirlik

Katılımcıların 5'i, Bozcaada'nın ana karaya ve büyük nüfuslu kentlere (İzmir, İstanbul, Bursa) kısmen daha yakın olmasını avantaj olarak belirtmiştir. (K1, K2, K3, K6, K8) "*Avantajları da tabii karaya çok yakın oluşu, kolay ulaşımın çok rahat olduğu bir yer rekabet açısından ulaşımın konusunu söyleyebilirim. Ayrıca İzmir, İstanbul, Bursa gibi merkez büyük şehirlere aynı mesafede olması ve ulaşımın daha hızlı sağlanabiliyor olmasıdır.*" (K3)

Bozulmamış Doğa ve Kültürel Miras

Katılımcıların 7'si, Bozcaada'nın tarihi ve kültürel mirasını, doğal güzelliklerini, özellikle denizinin temiz olmasını ve sit alanı olmasından kaynaklı kentleşme olmamasını avantaj olarak belirtmiştir. (K3, K4, K5, K6, K7, K9, K10)

"*Tarihi, kültürel mirasıyla doğal güzellikleri. Bunun her ikisinde hem tarihi ve kültürel altyapısını hem de doğal güzelliklerini bir arada harman etmiş bir yer.*" (K4)

Turizm Konusunda Deneyim ve Marka Değeri

Katılımcıların 3'ü, Bozcaada'nın kendine turizm konusunda yakın destinasyonlara oranla daha deneyimli olduklarını ve Bozcaada isminin bir marka değeri taşıdığını belirtmiştir. (K1, K5, K7) "*Bozcaada 1996'dan başlayarak Özellikle 2000 yıllarda da artan bir turizm potansiyeline sahip. Daha önce turizmin Bozcaada'da başlaması diğer rakip destinasyonlara göre bizim için bir avantaj. Çünkü biz bu 25*

yıllık süre zarfında zaten Bozcaada belirli bir seviyeye geldi. Hem nicelik olarak hem nitelik olarak bizim koşullarımız diğer destinasyonlara göre çok daha ileride olduğunu düşünüyorum.” (K5)

Özgün ve Samimi

Katılımcıların 3’ü, Bozcaada’nın ada olma özelliği, şahsına münhasır oluşu, butik ve küçük olma özelliklerini avantaj olarak belirtmiştir. (K7, K8, K9)

“Bozcaada şehir itibariyle küçük arsalardan oluşuyor... Ada olma özelliği ve ada hayatının yaşanıyor olması avantajdır.” (K7)

Bozulmamış Demografik Yapı

Katılımcıların 2’si, Bozcaada’nın mevsimsel özelliği ve yapılaşmanın sınırlı olmasından kaynaklı turizmin sebep olabileceği göç etkisinden etkilenmemelerini avantaj olarak belirtmiştir. (K6, K10)
“Bozcaada’nın diğer turizm alanları gibi çok göç almaması. Yani Bozcaada’da bir göç var. Turizmin olduğu süreçlerde, yaz ya da işte bahar dönemlerinde normale göre artan bir nüfus var. Ama bu nüfus yerleşik hayatı 12 ay boyunca bir tehdit oluşturacak şekilde.” (K6)

Bozcaada’nın Rakip Destinasyonlara Göre Başlıca Dezavantajları

Aşırı Yoğunluk ve Mevsimsellik

Katılımcıların 5’i, günü birlik turizmi, aşırı turist kalabalığını, mevsimsellik sorununu ve buna bağlı olarak hizmet kalitesindeki düşüşü dezavantaj olarak belirtmiştir. (K1, K3, K4, K6, K10)

“Bir de çok yoğun bir turizm var yaz sezonunda... Hem çevre kirliliğini hem gürültü kirliliğini ortaya çıkartıyor.” (K4)

Ulaşım ve Erişebilirlik

Katılımcıların 4’ü, deniz ulaşımının tek seçenek olmasını, seferlerin kış mevsiminde azalmasını ve zorlaşmasını dezavantaj olarak belirtmiştir. (K3, K5, K7, K8)

“Ulaşım ile ilgili çok sıkıntımız var. Biz ne kadar sezonu uzatabilmek istesek de hem gemi seferli kaynaklı hem de normal iklim kaynaklı maalesef ulaşım ile alakalı sıkıntılarımız oluyor. En büyük dezavantajımız bence deniz ulaşımı genel olarak.” (K5)

Planlama ve Yönetim

Katılımcıların 3’ü, merkezi politikalar ile ada şartlarının uyumlu olmamasını, yapılan planların sürdürülebilir ve uygulanabilir olmamasını dezavantaj olarak belirtmiştir. (K2, K6, K8)

“Yaklaşık 30 yıldır çok ön planda fakat bu 30 yılda planlama yapılamamış, o planlama yapılamadığı için de bazı şeyleri şu an yapılması ve düzeltilmesi çok zor. Özellikle turizm vizyonu açısından hâlâ bir planlaması yok hangi yöne gideceğine ilişkin bu tabii ki çok çok ciddi bir sorun oluşturmuş durumda.” (K2)

Altyapı ve Temel Hizmet

Katılımcıların 5’i, altyapı ve temel hizmet şartlarının yeterli olmadığını, özellikle yaz aylarında nüfus yoğunluğu ile daha büyük bir problem haline geldiğini belirtmiştir. (K1, K2, K4, K6, K10)

“Adadaki dezavantaj kesinlikle ve kesinlikle ilk temel insani ihtiyaçlar. Bunların en başına sağlık geliyor. Sağlık ile alakalı yeterliliğin olmaması diğer yerlere göre yine ada için bir dezavantaj. Burada yaşadıkları herhangi bir sağlık probleminde sadece bir toplum sağlık merkezi var.” (K6)

Ekonomik Maliyet ve Fiyatlandırma

Katılımcıların 3'ü, ulaşım maliyetleri, turizm hizmeti fiyatlandırmalarındaki denetimsizlik ve "pahalı" imajı gibi sorunların uzun vadede Bozcaada'ya zarar verebileceğini belirtmiştir. (K6, K8, K9)

"Bozcaada'nın dezavantajlarının başında ulaşım maliyeti geliyor. Gemi ile bir ulaşım sağlanıyor, bir feribotla ulaşım sağlanıyor adaya ve bu feribotun ücretlerinin yüksek olması ekonomik açıdan ciddi bir sıkıntı oluşturuyor. Çünkü insanlar turizme baktığımızda tatilde zaten bir ekonomik harcama yapıyorlar" (K6).

Bozcaada'nın Turizm Rekabetçiliğini Artırmaya Yönelik Stratejiler

Ulaşımı İyileştirme ve Altyapıyı Güçlendirme

Katılımcıların bir kısmı, Bozcaada'nın turizm rekabetçiliğini artırmak için deniz ulaşımının iyileştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Özellikle kesintisiz ulaşım sağlanması, daha dayanıklı gemilerin devreye alınması ve iskele düzenlemelerinin gözden geçirilmesi vurgulanmıştır. Ayrıca ada koşullarına uygun altyapı ve planlama çalışmalarının yapılması gerektiği belirtilmiştir. (K2, K4, K5, K6)

"Deniz ulaşımını mutlaka geliştirilmesi lazım. Özellikle 1 Nisan'la 1 Aralık arası kesintisiz ulaşımını sağlanabiliyor olması lazım. Bunlar en çok önemli şeyler bence. Belki gemiler iyileştirilebilir. Yeni gemiler gelebilir. Daha dayanıklı. İskele belki ada dışına alınabilir." (K5)

Destinasyon Planlaması

İmar planı ve altyapı uygulamalarının ada koşullarına uygun olarak yeniden düzenlenmesi gerektiği dile getirilmiştir. Planlamanın yerel yönetimlerle merkezi yönetim arasında daha uyumlu hâle getirilmesine ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır. (K2, K4, K6)

"Biliyorsunuz bu dönemde zaten imar planı yapılıyor bunun içinde öncelikle alt yapının çok ciddi olarak düzeltilmesi gerekiyor, koylara ulaşımdan tutun da otopark alanları ve bununla birlikte bir tane master planımız var ama planını da mutlaka imar planı ile bütünlük içinde yapılması gerekiyor. Her ne kadar yerel yönetim adımlar atsa da Ankara'dan çıkan merkezi kanunlarla yerel yönetimler ile örtüşmüyor. Buralar çok daha ufak destinasyonlar, çok daha özel durumları var. Merkezi yönetimin bu gibi ufak noktalar için Bozcaada, Gökçeada hatta Avşa gibi ufak noktalarla ilgili daha farklı kanunlar çıkarması gerekiyor." (K2)

Turizm Sezonunu Uzatma ve Alternatif Turizmi Destekleme

Katılımcılar, turizmin yalnızca yaz sezonuna sıkışmasının sorun yarattığını, bunun yerine yıl boyunca yayılan bir turizm anlayışının benimsenmesi gerektiğini ifade etmektedir. (K3, K4, K6, K7, K9)

"Bir kere turizm sezonunu bütün 12 aya yayabilecek, 12 ay yaşayan bir turizm verimliliğini sürdürülebilmesi lazım. Onun için de adanın bu anlamda altyapısının da uygun olduğunu düşünüyorum." (K4)

Tanıtım Stratejilerinin Yeniden Şekillendirilmesi

Bazı katılımcılar, Bozcaada'nın tanıtım açısından zaten güçlü bir konumda olduğunu, ancak uluslararası düzeyde tanıtım faaliyetlerinin artırılabilirliğini belirtmiştir. (K3, K5, K6, K8, K10)

"Tanıtıma ne kadar ihtiyacınız var bilmiyorum ama profesyonel tanıtım faaliyetlerinin geliştirilmesi olabilir." (K3)

Hizmet Kalitesini Artırma ve İnsan Kaynağını Geliştirme

Katılımcılar, işletmelerde hizmet kalitesinin artırılması, nitelikli insan kaynağının istihdam edilmesi ve “değerli” destinasyon kimliğinin güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. (K8, K9, K10)

“Turistlerin talep etmediği, Bozcaada’nın sunduğu bir turizm modeli oluşturulmalı, Kaliteli hizmeti koruyarak “ucuz” değil, “değerli” bir destinasyon olarak konumlandırılmalı (K9)

Bozcaada’da Turizm Çeşitliliği Uygunluğu ve Öneriler

Alternatif Turizm Türlerinin Geliştirilmesi

Katılımcıların tamamı, Bozcaada’da mevcut turizm türlerinin yetersiz kaldığını belirtmiştir. Özellikle deniz-kum-güneş eksenindeki kitle turizminin ötesine geçilmesi gerektiği vurgulanarak, destinasyonun sahip olduğu potansiyelin alternatif turizm türleriyle daha etkin değerlendirilebileceği ifade edilmiştir. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10)

“Ben her zaman kültür turizmine yönelmeyi uygun buluyorum Bozcaada için. Çünkü kültür turizmine, gastronomi turizmine çok uygun bir destinasyon. Kış döneminde bile bu kale, mesela koskocaman bir kalemiz var ve atıl durumda ot içinde orada duruyor. Orası hem gastronomi alanında hem kültür alanında geliştirilebilir ve kullanıma açılabilir. Böylelikle kış turizmini de aslında canlandırmış olur.” (K8)

Gastronomi ve Kültürel Turizmin Güçlendirilmesi

Bozcaada’nın yerel mutfacı, tarihî mirası ve özgün yaşam kültürü nedeniyle kültür ve gastronomi turizmine uygun olduğu düşünülmektedir. Katılımcılar, bu alanlarda markalaşmanın sağlanmasının turizmin niteliğini artıracaklarını savunmuştur.

“Buranın tarihine, yaşamına baktığımız zaman balıkçılık ve bağcılık buranın aslında temeli oluşturan şeylerden birisi. Bu nedenle gastronomi alanına mutlaka yönelinmesi gerektiğini düşünüyorum. Doğru gastronomik adımların atılması.” (K7)

Bozcaada Yerel Paydaşların Sürdürülebilirlik Temelli Katkıları

Koruma Amaçlı İmar Planı Çalışmaları

Bazı katılımcılar, sürdürülebilirlik odaklı imar planlarının hazırlanmasının önemli bir adım olduğunu vurgulamıştır. Ada dokusuna uygun yapılaşma anlayışının geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. (K1, K2, K3, K4, K6, K7)

“Şu anda koruma amaçlı imar planı çalışmaları başladı bu da tamamen turizmi çok daha iyi yöne sürükleyecek, zaten bu da sürdürülebilir turizm politikaları dahilinde gerçekleşiyor.” (K1)

İşletmeler İçin Sürdürülebilirlik Belgeleri ve Eğitim Programları

Paydaşların sürdürülebilir turizm anlayışına katkı sağlamak üzere çeşitli belge ve eğitim faaliyetlerinde yer aldığı ifade edilmiştir. Yerel yönetimlerin ve kurumların bu süreçlerde öncü rol üstlendiği vurgulanmıştır.

“Kurumlarımızın kaymakamlığın himayesinde dahil olduğu turizmle ilgili güney Marmara kalkınma ajansından 1- 2 tane proje yapıldı projelere başvurular yapıldı bazıları onaylanmadı ama faaliyetlerini tamamladığımız 2-3 projemiz vardı (K3)

Kültür-Sanat ve Ekolojik Sürdürülebilirlik Çalışmaları

Katılımcılar, kültürel etkinlikler ve çevresel farkındalık odaklı projelerin ada kimliğini koruma açısından katkı sağladığını belirtmiştir. Bu çalışmaların sürekliliği önemsenmektedir.

“NATMED projesinde ve BİFED’de yer aldım. İnşallah devamı gelir” (K7)

Başarısız veya Eksik Kalan Sürdürülebilirlik Uygulamaları

Bazı katılımcılar ise, yerel yönetimler ile sivil toplum arasında görüş ayrılıklarının yaşanması nedeniyle bazı projelerin sürdürülemediğini ya da uygulanabilirlikten uzak kaldığını dile getirmiştir. (K2, K3, K5)

“Go Bozcada ekibinin içinde bir görev almıştım. Çok da güzel bir projeydi. Sürdürülebilirliği sağlanamadı maalesef. Sağlanmamasının sebebi yerel yönetimle Bozcada Turizm İşletmecileri Derneği hem fikir olmadıkları için de sürmedi.” (K5)

Ana Tema 2: Sürdürülebilirlik ve Yerel Halkın Algısı

Bozcaada’da Turizmin Çevreye ve Doğal Kaynaklara Etkisi

Çevre Kirliliği ve Altyapı Yetersizliği

Katılımcıların tamamı, Bozcaada’daki turizmin çevreye olan etkilerini genel olarak olumsuz değerlendirmiştir. Özellikle altyapı eksikliği vurgulanmıştır. Ada nüfusunun artan ziyaretçi yoğunluğunu kaldıramadığı, su, temizlik, elektrik gibi temel hizmetlerin baskı altında olduğu belirtilmiştir. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10)

“Turizmin çevreye ve doğal kaynaklara etkisi maalesef Bozcaada’da altyapı sorunları çok olduğu için negatif anlamda oluyor. Çünkü sonuçta burası 10 bin, 20 bin, 30 bin kişiyi iyi kaldırabilecek bir altyapı düzenlenmemiş ve şu anda da öyle bir düzenleme yapacak bir bütçe ya da söz konusu değil. O yüzden su, elektrik, temizlik, koyların temizliği yani belediye her ne kadar merkez içinde temizlik, çöplerin toplanması vs. gibi projelerde başarılı olmaya çalışsa da sonuçta bütün yüz ölçümünü yaydığı zaman belediyenin öyle bir personeli yok.” (K8)

Bozcaada’da Aşırı Turizm Sorunu ve Çözüm Önerileri

Günübirlik Turizm Baskısı

Katılımcıların bir kısmı, aşırı turizmin temel nedeninin günübirlik turist akını olduğunu ifade etmiştir. Bu ziyaretçilerin adaya ekonomik olarak yeterince katkı sağlamadığı, ancak çevresel yük oluşturduğu belirtilmiştir. (K1, K2, K5, K6, K8)

“Bence bunu sorun haline getiren konu günübirlik turizm diye düşünüyorum çünkü günü birlik gelen sadece denize girip gidiyor, çöpünü bırakıyor. Günübirlik turizm burada başlı başına sorun olduğunu düşünüyorum.” (K1)

Kapasite Planlaması ve Yasal Düzenlemeler

Bazı katılımcılar, destinasyonun taşıma kapasitesinin aşılmaması adına planlamalar yapılması gerektiğini, hatta Avrupa’daki gibi şehir vergisi benzeri uygulamalarla turist akışının kontrol altına alınabileceğini savunmuştur. (K2, K3, K5, K6, K7, K10)

“Burası sadece 42 km’lik sınırları belli olan bir adadır. Ama bizim yaşam alanımız çok daha küçük. Özellikle merkezin o dar alanı çok ufak. Burada mutlaka bir kapasite belirlenmeli.” (K2)

Nitelikli ve Seçici Turizm Yaklaşımı

Turizmin kalitesini artırmak amacıyla eğlence turizmi yerine deneyim temelli, daha uzun süreli ve düşük yoğunluklu turizm türlerinin teşvik edilmesi gerektiği dile getirilmiştir. (K4, K6, K7)

“Ben daha seçici bir turizm anlayışının ortaya çıkmasını öneriyorum özellikle. Şimdi bu eğlence turizmi anlayışı beraberinde bu tipteki bir turist kitlesini getiriyor. Daha sosyo-kültürel açıdan farklı turizm alanlarına yöneldiğinizde de o zaman gelecek turist kitlesi de tabii ki değişecektir. Bu şekilde aşırı turizmin getirdiği sıkıntılarla da aşılabileceğini düşünüyorum.” (K4)

Seyahat Özgürlüğü Bağlamında İkilemler

Bazı katılımcılar, aşırı turizmin çevresel zararlarını kabul etmekle birlikte, seyahat etmenin toplumsal bir hak olduğunu ve turizmin sadece elit kesime özgü hâle getirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. (K1, K3, K9)

“Sorun da ama yani gezip görmek isteği de belirli sınıfların tek elinde de olmamalı. Yani herkes de gelmeli görmeli. Çelişkiliyim. Evet aşırı turizm evet doğaya zarar veriyor. Kitle turizmi filan ama sadece toplumun elit kesimi ya da zenginler, parası olanlar mı gezsın yani diğerleri gezmesin mi? Herkes gezsın” (K9)

Bozcaada’da Turizmin Yerel Halkın Sosyal ve Ekonomik Yaşamı Üzerindeki Etkileri

Gelir Artışı, Sosyal Yaşama Katkı ve Ekonomik Bağımlılık

Katılımcıların çoğunluğu, turizmin ada halkı için ekonomik açıdan bir gelir kaynağı olduğunu kabul etmekle birlikte, kazançların büyük oranda ada dışından gelenler tarafından elde edildiğini ve adalılarının yeterince fayda sağlayamadığını ifade etmiştir. Ayrıca turizme aşırı bağımlılığın riskli olduğu vurgulanmıştır. (K2, K3, K4, K6, K8, K10)

“Muhakkak var. Ancak ada dışından gelip iki ay üç ay sezonunda parasını kazanıp giderek parayı ada dışında değerlendiren insanların bulunduğundan dolayı adanın halkına fazla bir gelir getirdiğini düşünmüyorum. Yerel halka ve adaya çok yansıdığını düşünmüyorum.” (K3)

“Vizyon sağladı, halkımız çıkıyor, geziyor, görüyor, halka maddi olarak bir refah sağladı.” (K2)

Dengesiz Dağılım

Katılımcılar, turizmin ekonomik katkı sağladığını ancak, dengesiz gelir dağılımı ile turizme bağımlı bir ekonomi geliştiğini belirtmiştir. (K2, K3, K4, K6, K8, K10)

“Adalılar para kazanamıyor, Zaten ada neredeyse bir yazlık ada haline gelmiş. Para dışarıya gidiyor. Kışın hiç etkinliğin olmadığı, kışın turistlerin gelmediği, memurların ve bir kısım vatandaşın yaşadığı bir ada haline gelmiş. Adanın kendine özgü ekonomik yapısı zedelenmiş. Mesela bağcılık önemli oranda azalmış ve eski önemini yitirmiş.” (K4)

Yozlaşma ve Kimlik Kaybı

Bazı katılımcılar, ekonomik kazançların kültürel değerler karşısında öncelik kazandığını, bu durumun ada halkının yaşam biçimini değiştirdiğini ve yerel kimlikte bozulmalara neden olduğunu belirtmiştir. (K3, K4, K6, K9)

“İster istemez bir gelir kaynağı oluyor. Ama bununla beraber bir yozlaşmayı görüyoruz. Ve adada insanlar artık gelip bir iş yapayım ve gideyim mantığıyla bakıyor. Halbuki burası bir yaşamın olduğu, bir doğanın olduğu bir yer. Kazanç sağlamaya yönelik bir işletmeci mantığı devreye girmeye başlıyor. Bu da bir yozlaşmayı ve beraberinde de bir çöküşü getirir.” (K6)

Ana Tema 3: Turizm Rekabetçiliği ve Sürdürülebilirlik İlişkisi

Bozcaada'nın Turizm Geleceğine İlişkin Görüşler

Çevresel Tehditler, Aşırı Kalabalıklaşma ve Pahalılık İmajı

Katılımcıların önemli bir bölümü, Bozcaada ve Gökçeada'nın gelecekte çevresel tehditlerle (örneğin musilaj, yangın riski), aşırı kalabalıklaşma ve yüksek fiyat algısı gibi sorunlarla karşı karşıya kalabileceğini belirtmiştir. Bu durumun adaların rekabetçiliğini zayıflatabileceği dile getirilmiştir. (K2, K3, K4, K10)

"Ciddi tehditler var şu an gündemde musilaj gibi bir tehlike var. Bunlarla ilgili kimsenin hiçbir önemi yok. Yangınla ilgili adada da çok ciddi ormanlık alanlar var turizm döneminde özellikle çok tehlikeli. Eğer tüm bunlar kontrol altına alınamazsa turizm açısından adanın çok sorun yaşayacağını düşünüyorum." (K2)

"Günübirlik ziyaretçi sayılarının artması işletmelere fiyat politikaları yüzünden bayağı bir zarar vereceğini düşünüyorum. Çünkü fiyatlarının makul olmadığı, yüksek olduğu söylentileri var. Günübirlik gitgide fazlalaşıyor. Adadaki turizm potansiyelinin geleceğinin iyi bir şekilde gideceğini düşünmüyorum." (K3)

Ülke Ekonomisinin Etkisi

Bazı katılımcılar, Türkiye ekonomisindeki genel seyrin adalardaki turizm faaliyetlerini doğrudan etkileyebileceğini ifade etmiştir. Ekonomik daralmalar, turistik harcamaların azalmasına ve talebin düşmesine neden olabilir. (K1, K6, K7, K8)

"Adadaki turizm biz bölgesel planlamaları yapılan alt çalışmaları uygularsak, onlarla gidersek çok büyük sıkıntılar yaşamayız. Ama tabii bunun için de ülke ekonomisi, onun durumu, ekonomi durumu bizi direkt olarak etkiliyor. Onun dışında çok büyük sıkıntılar yaşayacağımızı tahmin etmiyorum." (K7)

Devlet Destekli Yönetim ve Planlama

Katılımcılar, yerel yönetimlerin tek başına yetersiz kaldığını, bu nedenle devlet destekli bölgesel planlama ve sürdürülebilir turizm politikalarının hayata geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu planlamaların uygulanması durumunda adaların gelecekte de turizmde rekabetçi kalabileceği belirtilmiştir. (K4, K5, K7, K10)

"Değişim mutlaka olmalı. Bu sürdürülemez bence bir turizm anlayışı. Bu turizm anlayışı başka bir cazibe merkezinin ortaya çıkmasıyla tamamen yok olabilecek bir yer ya da herhangi bir sansasyonel haber neticesinde bu turizm burada bitebilir. Dolayısıyla şu turizmi çeşitlendirmek, sık bir turizm anlayışındansa daha çeşitli, farklı, özellikle sosyal ve kültürel alana yönelmiş bir turizm anlayışı benimsenirse Bozcaada'da on yıllarca devam edecek bir turizm olabilir." (K4)

Ana Tema 4. Yerel İş Birliği ve Paydaş Katılımı

Yerel Paydaş Katılımı ve İş Birliği Düzeyi

Yerel Paydaşlar Arasında Güçlü İş Birliği ve Katılım

Katılımcıların bir bölümü özellikle Bozcaada'da, yerel yönetim, işletmeciler ve diğer paydaşlar arasında ortak çözüm arayışlarının sürdürülebildiğini belirtmiştir. Bu görüşe göre, sosyal tartışmalara rağmen belirli bir dayanışma refleksi hâlâ mevcuttur. (K1, K6, K7, K9, K10)

"Bozcada' da bir araya gelebilme refleksinin ben tam manasıyla kaybolmadığı kanaatindeyim. Her sosyal ortamda farklı sesler, tartışmalar, vardır. Ama bir kapasite var. Çok çok olumsuz değil." (K9)

Paydaşlar Arasında Ayrışma

Bazı katılımcılar, ekonomik beklentilerin farklılaşması ve ortak bir vizyonun olmaması sebebiyle, yerel halk ile işletmeciler arasında uyum eksikliği yaşandığını dile getirmiştir. Yerel paydaşlar arasında görüş ayrılıkları olduğu ve bu durumun turizm politikalarında karmaşaya neden olduğu belirtilmiştir. (K2, K4, K8)

“Yani bir karar alınca zaman işte belediye ayrı düşünüyor, işletmeciler ayrı düşünüyor, halk ayrı talep ediyor. Bunun sebebi belli bir vizyon yok. Yani halk başka bir şey istiyor, işletmeciler başka bir şey istiyor. Belediye halkla işletmecilerin arasında bir denge kurmaya çalışıyor. Doğal olarak bir kontrolsüz, hatta işletmeler de kendi içinde bölünüyor. Çok müzik olsun, çok ses olsun, çok insan gelsin, çok para kazanılır diyen de var. Daha az müzik olsun, az insan gelsin, kaliteli bir turizm yapalım diyen de var.” (K2)

Gökçeada ile İlgili Bulgular

Tablo 2’de, Gökçeada’da gerçekleştirilen nitel görüşmelere katılan bireylerin temel demografik özelliklerine yer verilmiştir. Katılımcılar, adadaki farklı paydaş gruplarını temsilen kamu kurumu yetkilileri, turizm işletmecileri, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ve yerel halk olmak üzere çeşitlendirilerek seçilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Mesleği
K1	Kadın	Kamu Kurumu Yetkilisi
K2	Erkek	Turizm İşletmecisi
K3	Erkek	Kamu Kurumu Yetkilisi
K4	Erkek	Turizm İşletmecisi
K5	Erkek	Yerel Halk
K6	Kadın	Yerel Halk
K7	Erkek	Sivil Toplum Kuruluşu Temsilcisi
K8	Kadın	Turizm İşletmecisi
K9	Kadın	Kamu Kurumu Yetkilisi
K10	Kadın	Yerel Halk

Tablo 2’de Gökçeada’da gerçekleştirilen araştırmaya katılan on kişinin demografik özellikleri ve mesleki dağılımları verilmiştir. Katılımcılar; sivil toplum kuruluşu temsilcileri, turizm işletmecileri, kamu kurumu yetkilileri ve yerel halk olmak üzere dört farklı grubu temsil etmektedir.

Ana Tema 1: Turizm Rekabetçiliği ve Yerel Yönetim Politikaları**Gökçeada’nın Rakip Destinasyonlara Göre Rekabet Avantajları***Doğal Güzellikler ve Ekolojik Zenginlik*

Katılımcıların bir bölümü, Gökçeada’nın organik tarım, zeytincilik ve bağcılık gibi doğal üretim faaliyetleriyle öne çıktığını ve denizlerinin temizliğinin destinasyonlar arasında büyük bir avantaj sunduğunu belirtmiştir. (K5, K6, K8, K10)

“Gökçeada, doğal yapısını koruyabilmiş nadir yerlerden biri. Organik tarım, doğal yaşam, temiz koylarımız, rüzgâr sörfü için cazip. Ayrıca Rum köyleri, çok farklı bir hava sunuyor.” (K10)

Alternatif Turizm Çeşitliliği

Katılımcılar, Gökçeada’nın rüzgâr sörfü ve kite sörfü gibi sporlara uygun doğa koşulları sunduğunu; ayrıca agro-turizm, gastronomi turizmi ve astro-turizm gibi alternatif turizm türlerine uygun yapısıyla rekabet avantajı sağladığını vurgulamıştır. (K1, K2, K5, K6, K7)

“Zeytinlikler, bağcılık, hayvancılık, yerel mutfak ve organik üretimler, agro-turizm ve gastro turizm için oldukça uygundur. Adanın anakaraya uzak olması, ışığın düşük olması, yıldız gözlemi ve astro-turizm açısından önemli bir avantaj sunar.” (K1)

Tarihi ve Kültürel Miras

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, Rum köylerinin özgün mimarisi ve yaşam tarzının Gökçeada’nın kültürel mirasını yansıttığını ve bu özelliğin turistler için önemli bir çekim unsuru oluşturduğunu ifade etmiştir. (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K10)

“Gökçeada, M.Ö. 8500 yılından bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Roma, Bizans ve Osmanlı gibi uygarlıkların izlerini taşıyan bir ada olması, tarih meraklıları için büyük bir avantajdır.” (K5)

Sakin ve Huzurlu Atmosfer

Katılımcılar, Gökçeada’nın anakaraya uzaklığının, sakinlik ve doğallık arayan ziyaretçiler için avantaj oluşturduğunu ve adanın hâlâ “bakir” yapısını koruduğunu vurgulamıştır. (K2, K5, K7, K9, K10)

“En büyük avantajlar bence hala bakir olması. Bir yandan dezavantajlı ama aslında doğru kullanıldığında büyük avantaj.” (K9)

Gökçeada’nın Rakip Destinasyonlara Göre Başlıca Dezavantajları

Ulaşım ve Erişilebilirlik

Katılımcıların önemli bir kısmı, Gökçeada’nın anakaraya uzaklığı, gemi altyapısının yetersizliği ve seferlerin hava koşullarına bağlı olarak sık iptal edilmesini önemli bir dezavantaj olarak değerlendirmiştir. (K1, K2, K3, K5, K7, K8, K10)

“Mesafemiz çok uzak, hava koşullarının belirsizliği, aslında tamamen doğaya bağlı bir yaşam sürüyoruz. O noktada zorlaştırıyor. Bir de tabii alternatiflerinin olmaması, yani adayla ana kara arasındaki ulaşım da tek bir gemi çalışıyor olması ve tamamen oraya bağlı olmak ve oranın kapasitesiyle aslında bağlantılı olması işte arıza oluyor. Gelibolu’dan boşta gemi varsa o geliyor çalışıyor, yoksa çalışmıyor. Ulaşım dezavantajımız gerçekten çok yüksek.” (K1)

Altyapı ve Temel Hizmet

Katılımcılar, imar planlarının karmaşıklığı, altyapı eksiklikleri, atık ve su yönetimindeki yetersizliklerin hem turizmi hem de yaşam kalitesini olumsuz etkilediğini vurgulamıştır. Ayrıca yerel ve merkezi yönetim arasında yetki karmaşası olduğu belirtilmiştir. (K1, K5, K6, K7, K9)

“Yerel yönetimin yetkisi, merkezi yönetimin yetkisi, yetkiler, sorumluluklar, yetki alanlarının birbirine karışmış olmasından kaynaklı bir takım işleviştir ve idari problemlerde yaşanıyor.” (K1)

Planlama ve Yönetim

Katılımcılar, yerel yönetim vizyonunun eksikliği ve merkezi politikalarla yeterli uyumun sağlanamaması gibi yönetsel aksaklıkları vurgulamıştır. (K1, K5, K7, K9, K10)

“Vizyonel ya da bilimsel olmayan çalışmalar yapılarak gelişilebileceğine olan inanç, yerel yönetim planlaması yetersiz.” (K9)

Mevsimsellik

Bazı katılımcılar, Gökçeada’da turizmin yalnızca yaz aylarında yoğunlaştığını ve bu kısa süreli yoğunluğun düzensizlik ve plansızlık yarattığını belirtmiştir. (K5, K6, K10)

“Yazın çok bir yoğun bir karmaşığımız var. Trafik kurallarına hiç uyulmuyor.” (K6)

Tanıtım

Katılımcıların bir kısmı, Gökçeada’nın doğal ve kültürel değerlerinin yeterince tanıtılmadığını, bu nedenle adanın potansiyelinin tam olarak ortaya çıkmadığını ifade etmiştir. (K1, K5)

“Adanın doğal ve kültürel çeşitliliğinin yeterince tanıtılması.” (K5)

Turizm Kültürünün Yeterince Gelişmemiş Olması

Bazı katılımcılar, halkın ve işletmelerin turizm konusunda yeterli bilgi ve deneyime sahip olmadığını, bu nedenle hizmet kalitesinin düşük kaldığını vurgulamıştır. (K4, K6, K7)

“Dezavantajları aslında Gökçeada’da turizm yeni başladı ve genel halk bu turizm işini yeni öğreniyor. Aynı zamanda altyapılar ve genel olarak turizmle ilgili faaliyetler de yeni yeni başlıyor.” (K4)

Gökçeada’da Turizm Rekabetçiliğini Artırmaya Yönelik Stratejiler

Ulaşımı İyileştirme ve Altyapı Güçlendirme

Katılımcıların bir bölümü, temel hizmet altyapılarının (su, atık, drenaj, enerji, çöp toplama) yetersiz olduğunu, bu hizmetlerin güçlendirilmesi gerektiğini ve ulaşım çeşitliliğinin artırılması gerektiğini vurgulamıştır. (K1, K4, K5, K6, K8)

“Feribot seferleri artırılmalı, deniz uçağı gibi, Liman girişleri ve karşılama alanlarının düzenlenmesi gerekmektedir.” (K5)

Destinasyon Planlaması

Katılımcılar, Gökçeada’nın kendi potansiyel ve ihtiyaçlarına özel bir strateji oluşturulması gerektiğini, bunun da merkez yönetim desteğı ve akademik iş birliğı ile yapılması gerektiğini ifade etmiştir. (K1, K2, K3, K7, K8, K9)

“Önce envanteri bilmiyoruz, potansiyelimizi bilmiyoruz, kaynakların tespit edilmesi lazım. Bence biraz akademinin desteğine çok ihtiyaç var burada. Veri yok burada gerçekten. Sayılar yok. Her şey çok muğlak. O yüzden önce mevcut durum tespiti. Mevcut durum tespitinden sonra bir gelecek vizyonunda bir stratejinin belirlenmesi lazım. Rekabetçilik bence en son.” (K1)

Turizm Sezonunu Uzatma ve Alternatif Turizmi Destekleme

Katılımcıların bir kısmı, sadece yaz mevsimine sıkışmış olan turizm sezonunun genişletilmesi ve doğa, gastronomi, kamp, yürüyüş gibi alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. (K1, K4, K5, K6, K10)

“Öncelikle turizmi sadece yaz aylarına sıkıştırmamalıyız. Kış turizmi için doğa yürüyüşleri, kamp alanları, gastronomi turları gibi alternatifler geliştirilirse, ada sadece yazın değil yıl boyunca turist çekebilir.” (K10)

Hizmet Kalitesinin Arttırılması ve İnsan Kaynağı Geliştirme

Katılımcılar, turizm işletmelerinin nitelikli hizmet sunması gerektiğini, çalışanlar için eğitim programlarının düzenlenmesi ve yerel halkın da bu sürece dâhil edilmesi gerektiğini belirtmiştir. (K2, K7, K9)

“Gökçeada’da hizmet kalitesinin arttırılması yönünde çalışmalar yapılmasını öneriyorum. Kesinlikle, nitelikli oteller, nitelikli mekanlar, nitelikli restoranlar. Özen yani, işine gösterdiğin özen.” (K2)

Tanıtım ve Pazarlama Stratejilerinin Güçlendirilmesi

Katılımcılar, adanın pazarlanmasında doğa, kültür ve gastronomi temalarının öne çıkarılması gerektiğini ancak bunun öncesinde altyapı ve içerik planlamasının tamamlanması gerektiğini ifade etmiştir. (K1, K5, K6, K9, K10)

“Tanıtımdan önce buradaki öncelikle bizim kendi sorunlarımızı çözmemiz gerekiyor. Örnek veriyorum buraya gelecek sporcunun sahilinde şu an tuvalet bile yok mesela, geliştirilip ondan sonra tanıtım ve diğer taraflardan buraya gelmesi lazım. Çünkü bazı şeyleri tamamlamadan reklam yapmak aslında kötü reklam yapmak olur ve o müşteriyi ya da o sporcuyu aslında kaybetmek demek olur.” (K4)

Gökçeada’da Turizm Çeşitliliği Uygunluğu ve Öneriler

Su Sporları Turizmi – Kültür ve Sanat Etkinlikleri – Doğa Temelli Turizm – Gastronomi Turizmi

Katılımcıların tamamı, Gökçeada’nın özellikle rüzgâr sörfü alanında büyük bir potansiyele sahip olduğunu, bunun yanı sıra gastronomi, ekoturizm, jeoturizm, trekking, kampçılık, dalış gibi doğa temelli turizm türleri ve kültürel etkinlikler açısından önemli fırsatlar sunduğunu ifade etmiştir. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10)

“Ekoturizm teşvik edilmeli, gastronomi turizmi artırılmalı, Kültürel turizm geliştirilmelidir.” (K5)

Gökçeada’da Yerel Paydaşların Sürdürülebilirlik Temelli Katkıları

Birçok Proje İçerisinde

Katılımcıların bir kısmı, sürdürülebilirlik kapsamında yürütülen farklı projelere aktif katılım sağladıklarını belirtmiştir. (K1, K3, K5, K7, K9)

“Zeytin ağaçlarını koruma projeleri ve yerel müzeler ile kültürel miras projeleri yürütülüyor.” (K5)

Herhangi Bir Projede Değil

Bazı katılımcılar, hâlihazırda hiçbir sürdürülebilirlik projesi içerisinde yer almadıklarını ve bireysel çabalarla hareket ettiklerini ifade etmiştir. (K2, K6, K8)

“Yok, biz bir projeye dahil değiliz. Bireysel olarak çalışıyoruz.” (K6)

Fikir Aşamasında

Katılımcıların bir bölümü ise mevcut projelerin henüz fikir aşamasında olduğunu ve planlama sürecinde yer aldıklarını ifade etmiştir. (K4, K10)

“Şu anda biz Gökçe’de spor ve turizm dernekleriyle iç içeyiz. Projelerin şu anda fikir ve planlanması yönünde bazı fikirlerimiz var. Bundan sonraki aşama uygulama aşaması. Tabii biz işletme sahipleri olarak bir şey yapma gücümüz yok. Sadece bunları aktarma tarafındayız şu an. Ve biz de bu geliştirilmesi ve neler yapılabileceği konusunda tabii belli bir farklı sadece planlama kısmındayız şu anda.” (K4)

Ana Tema 2: Sürdürülebilirlik ve Yerel Halkın Algısı

Gökçeada Turizminin Çevreye ve Doğal Kaynaklara Etkisi

Atık Yönetimi ve Çevre Kirliliği

Katılımcıların 5’i, turizmin çevre sorunlarına yol açtığını, özellikle alt yapının atık yönetimi konusunda yetersiz kaldığını belirtmiştir. (K1, K5, K6, K8, K10)

“Bizim geri dönüşümle ilgili sıkıntımız var. Turizmin çok büyük bir geri dönüşüm kapıları açıyor insana. Çünkü her şeyin bir atığa dönüştüğü dönem geliyor turizm döneminde. Bunun için de iyi tesislerin olması gerekiyor. Bizim adamımızda bu eksik. Atık yönetimi yok.” (K8)

Su ve Enerji Tüketimi

Katılımcıların 5'i, turizmin çevreye verdiği zararı kaçınılmaz görmekte, özellikle yaz-kış nüfus farkı su ve enerji tüketiminin arttığını belirtmiştir. (K1, K2, K10, K5, K6)

“Muhakkak bir tahribat olacak. Tüm kaynaklar olarak su kaynakları olsun, tarım olsun, maden olsun bunların hepsini şu anda dünya cepten yiyor.” (K2)

Bilinçsiz ve Kontrolsüz Turizm

Katılımcıların 2'si, çevreye duyarlı olmayan turistler ve plansız turizmden dolayı çevrenin zarar gördüğünü belirtmiştir. (K7, K9)

“Turizm genel olarak yanlış bir olayla ilerlediği zaman çok fazla zarar oluyor. Eğitimin çok fazla olmadığı yerde maalesef bu turizmin çevreye katkısı çok fazla iyi değil. Biraz zarar veriyoruz.” (K7)

Gökçeada'da Aşırı Turizm Sorunu ve Çözüm Önerileri

Aşırı Değil Plansız ve Mevsimsel Turizm

Katılımcıların 6'sı, Gökçeada'nın yüz ölçümünden kaynaklı olarak aşırı turizm algılamadıklarını ama sezonu uzatmak, turizmi çeşitlendirmek ve çevre korumak adına kesinlikle planlı bir turizm uygulamasına geçilmesi gerektiğini belirtmiştir. (K1, K2, K5, K6, K7, K10)

“Aşırı turizmi, yani aşırı mı bilmiyorum. Buraya göre, potansiyeline göre... Plansızlıktan dolayı aşırı hissediliyor. Buranın kaynaklarının doğru kullanılmamasından kaynaklı ama eğer bu planlı olursa çok daha fazlasını kaldırabilecek bir potansiyele sahibiz.” (K1)

Aşırı Algılanmayan Turizm

Katılımcıların 4'ü, Gökçeada'da herhangi bir aşırı turizm algılamadıklarını belirtmiştir. (K 3, K4, K8, K9)

“Aşırı turizm yok bunu düşünmüyorum. Çünkü yüz ölçümü olarak örnek verebileceğim Bozcaada kadar küçük bir alanı yok. Küçük bir alan olmadığı için de insanların da tek bir lokasyonda çok fazla bulunmadığı için çok aşırı bir kalabalık veya aşırı bir turizmden etkilenme durumu söz konusu değil. Yani şu an ki şu ana kadar olan süreçte herhangi bir sorun görmüyorum.” (K4)

Gökçeada Turizminin Turizmin Yerel Halkın Sosyal ve Ekonomik Yaşamı Üzerindeki Etkileri

İstihdam ve Gelir Etkisi

Katılımcıların önemli bir kısmı turizmin yerel halka istihdam ve gelir sağladığını vurgulamıştır. Öte yandan bazı katılımcılar, üretimden uzaklaşarak sadece turizme yönelmenin ekonomik bağımlılığa yol açtığını ifade etmiştir. Sosyal ve kültürel değişimler ise çoğunlukla olumlu değerlendirilmiştir. (K2, K5, K6, K7, K8, K9)

Bağımlı Ekonomi

Katılımcıların 4'ü, turizm ekonomisinin gelir getirici etkisinden her ne kadar memnun olduklarını ifade etseler de tarım ve hayvancılık gibi sektörlerin turizme kaymasını, kolay para kazanma kültürünün bağımlı bir ekonomiye dönüştüğünü ifade belirtmiştir. (K1, K3, K4, K5)

“İnsanlar turizmden para kazanmaya başlayınca işlerini güçlerini bırakmışlar, üretimden kendilerini çekmişler. Bu ciddi bir problem.” (K3)

Sosyal ve Kültürel Değişim

Katılımcıların 4’ü, turizmin sosyal ve kültürel değişime sebep olduğunu ancak bunu olumsuz olarak değerlendirmediklerini belirtmiştir. (K2, K6, K7, K9)

“Ama şu var, tabii ki her gelenden bir şey öğreniyorsun. Daha da modernleşiyorsun, daha da farklı oluyorsun.” (K6)

Ana Tema 3: Turizm Rekabetçiliği ve Sürdürülebilirlik İlişkisi

Gökçeada’nın Turizm Geleceğine İlişkin Görüşler

Planlı ve Sürdürülebilir Turizm ile Gelişme

Katılımcıların 7’si, Gökçeada’nın turizm geleceğinden umutlular. Ancak sürdürülebilirlik felsefesi ile planlı bir turizm olması gerektiğini belirtmiştir. (K1, K4, K5, K6, K8, K9, K10)

“Ya bütün bunlar planlı, planlı bir şekilde hani şu vizyonda hani stratejiler doğru kurulur, planlı bir şekilde adım adım ilerlenirse ben hakikaten bir iyi bir global destinasyon olacağımızı, böyle bir potansiyelimizin olduğunu düşünüyorum. Turizmin hissedilmediği bir turistik destinasyon potansiyeli var çünkü buranın. Yani bir yaşam deneyimlemeye gelebilir buraya insanlar aslında. Doğru bir planlamayla.” (K1)

Devlet Destekli Yönetim ve Planlama

Katılımcıların 2’si Gökçeada’nın turizm geleceğini yerel yönetim ve devlet destekli planlama politikalarına bağlı olduğunu belirtmiştir. (K2, K7)

“Gelecek elbet gelecek ama geleceği burada belirleyen yerel yönetimler. Devlet politikaları. Sadece Gökçeada’yla ilgili değil. Nasıl yönetildiğimiz çok önemli. Kullandığımız her oyun öneminin değerini ufak yara daha da çok hissediyoruz biz. Büyük yerlerde bunu fark etmiyorduk. Geleceği tabii ki siyasetin içinde olmak gerekiyor. Bu siyaset içinde olmak hani yönetici olmak siyaset yapmak anlamında değil. Doğru insanları doğru yerlere getirmek de oluyor. Tabii halkın burada yapabileceği hiçbir şey yok esasında. Yani merkezi politikalar çok önemli.” (K2)

Ana Tema 4: Yerel İş Birliği Paydaş Katılımı

Gökçeada’da Yerel Paydaş Katılımı ve İş Birliği Düzeyi

Paydaşlar Arası Kopukluk ve Koordinasyon Eksikliği

Katılımcıların 7’si, yerel halk, işletmeci, sivil toplum kuruluşu ve yerel yönetim arasında kültür, siyasi görüş ve beklentilerden kaynaklı bir koordinasyon kurulamadığını bu nedenle farklı eylemler içerisinde olduklarını belirtmiştir. (K1, K2, K3, K8, K7, K9, K10)

“Çok net hayır. Gökçeada’da iskân politikasıyla Türkiye’de farklı yerlerinden gelen insanlardır düzensiz göçmenler çok var dolayısıyla bir sentez oluşmuş bir Gökçeada kültürü oluşmamış. İş yaşamında çok fazla ayrışma var.” (K3)

Gelişim ve Dönüşüm

Katılımcıların 3’ü, aralarında kopukluklara rağmen, gelecekte daha fazla iş birliğinin sağlanabileceğini belirtmiştir. (K1, K4, K6)

“Çok yoktu ama yeni yeni daha da güzel gidiyor. Gençlerimize geliyor. Onlar daha iyi yapacağını inanıyorum.” (K6)

KARŞILAŞTIRMALI BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, yapılan analizler sonucunda her bir soru için ayrı ayrı belirlenen alt temalar, Bozcaada ve Gökçeada karşılaştırmalı olarak yorumlanacaktır.

Ana Tema 1: Turizm Rekabetçiliği ve Yerel Yönetim Politikaları

Tablo 3. Bozcaada/Gökçeada'nın Rakip Destinasyonlara Göre Rekabet Avantajları

Bozcaada	n	Gökçeada	n
Ulaşım ve erişilebilirlik	5	Doğal güzellikler ve ekolojik zenginlik	5
Bozulmamış doğa	7	Alternatif turizm çeşitliliği	5
Tarihi ve kültürel miras	7	Tarihi ve kültürel miras	7
Turizm konusunda deneyim ve marka değeri	3	Sakin huzurlu atmosfer	5
Bozulmamış demografik yapı	2		
Özgün ve samimi	3		

Tablo 3. Bozcaada ve Gökçeada'nın rekabet avantajlarını, katılımcıların görüşlerine dayalı olarak karşılaştırmalı bir biçimde sunmaktadır. Her iki ada için de öne çıkan ortak unsur “Tarihi ve kültürel miras” (n=7) olup, Bozcaada özelinde en çok belirtilen avantajlar arasında “bozulmamış doğa” (n=7), “ulaşım ve erişilebilirlik” (n=5), “turizm konusunda deneyim ve marka değeri” (n=3) ile “özgün ve samimi” yapısı (n=3) yer almaktadır. Ayrıca bozulmamış demografik yapı da iki katılımcı tarafından avantaj olarak ifade edilmiştir. Gökçeada'ya bakıldığında ise “doğal güzellikler ve ekolojik zenginlik” (n=5), “alternatif turizm çeşitliliği” (n=5), “sakin ve huzurlu atmosfer” (n=5) gibi temalar ön plana çıkmıştır.

Tablo 4. Bozcaada/Gökçeada'nın Rakip Destinasyonlara Göre Dezavantajları

Bozcaada	n	Gökçeada	n
Aşırı yoğunluk ve mevsimsellik	5	Mevsimsellik	3
Ulaşım ve erişilebilirlik	4	Ulaşım ve erişilebilirlik	7
Planlama ve yönetim	3	Planlama ve yönetim	5
Altyapı ve temel hizmet	5	Altyapı ve temel hizmet	5
Ekonomik maliyet ve fiyatlandırma	3	Turizm kültürünün yeterince gelişmemiş olması	3
		Tanıtım	2

Tablo 4'e göre, Bozcaada'da, en sık dile görülen dezavantaj “aşırı yoğunluk ve mevsimsellik” (n=5) olup, bunu “ulaşım ve erişilebilirlik” (n=4) izlemektedir. Ayrıca, “planlama ve yönetim” (n=3) ile “altyapı ve temel hizmet eksikliği” (n=5), “ekonomik maliyet ve fiyatlandırma” (n=3) faktörü olarak tespit edilmiştir. Gökçeada'da “ulaşım ve erişilebilirlik” (n=7), “planlama ve yönetim eksikliği” (n=5) ile “altyapı ve temel hizmetlerin yetersizliği” (n=5) de sıklıkla dile getirilmiştir. Ek olarak “Mevsimsellik” (n=3), “turizm kültürünün gelişmemiş olması” (n=3), “tanıtım eksikliği” (n=2) olarak belirlenmiştir.

Tablo 5. Bozcaada/Gökçeada Turizm Rekabetçiliğini Artırmaya Yönelik Stratejiler

Bozcaada	n	Gökçeada	n
Ulaşımı iyileştirme ve altyapı güçlendirme	4	Ulaşımı iyileştirme ve altyapı güçlendirme	5
Destinasyon planlaması	3	Destinasyon planlaması	6
Turizm sezonunu uzatma ve alternatif turizmi destekleme	5	Turizm sezonunu uzatma ve alternatif turizmi destekleme	5
Hizmet kalitesinin artırılması ve insan kaynağı geliştirme	4	Hizmet kalitesinin artırılması ve insan kaynağı geliştirme	3
Tanıtım stratejilerinin yeniden şekillendirilmesi	5	Tanıtım ve pazarlama stratejilerinin güçlendirilmesi	5

Tablo 5. göre, Bozcaada'da en yüksek değer alan stratejiler; “turizm sezonunu uzatma ve alternatif turizmi destekleme” (n=5) ve “tanıtım stratejilerinin yeniden şekillendirilmesi” (n=5) olmuştur. Ayrıca “hizmet kalitesinin artırılması ve insan kaynağının geliştirilmesi” (n=4), “ulaşımın iyileştirilmesi ve altyapının güçlendirilmesi” (n=4), “destinasyon planlaması” (n=3) olarak ortaya çıkmaktadır. Gökçeada'da ise “destinasyon planlaması” (n=6) en yüksek değeri almıştır. “Ulaşımın iyileştirilmesi ve altyapının güçlendirilmesi” (n=5) ve “turizm sezonunu

uzatma ve alternatif turizmi destekleme" (n=5), "tanıtım ve pazarlama stratejilerinin güçlendirilmesi" (n=5) son olarak, "hizmet kalitesinin artırılması ve insan kaynağının geliştirilmesi" (n=3) stratejik öneri olarak ifade edilmektedir.

Tablo 6. Bozcaada/Gökçeada'nın Turizm Çeşitliliği Uygunluğu ve Öneriler

Bozcaada	n	Gökçeada	n
Alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi	10	Su sporları turizmi	10
Gastronomi ve kültürel turizmin güçlendirilmesi	10	Gastronomi turizmi	10
		Doğa temelli turizm	10
		Kültür ve sanat etkinlikleri	10

Tablo 6'ya göre, katılımcıların değerlendirmeleri doğrultusunda Bozcaada ve Gökçeada için önerilen turizm türlerinde dikkat çekici bir fikir birliği olduğu görülmektedir. Her iki ada için de önerilen tüm turizm türleri, katılımcıların tamamı tarafından (n=10) dile getirilmiştir. Bu durum, turizm çeşitliliğinin artırılması ve mevcut potansiyelin daha etkin kullanılması gerektiğine yönelik ortak bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Katılımcılar önerilerini "alternatif turizm türleri", "kültür turizmi ağırlıklı" kelimeleri ile daha genel ifadeler ile sunmuştur. Gökçeada'daki katılımcılar ise su sporları, gastronomi, doğa sporları gibi belirli alanlara yönelerek daha spesifik önerilerde bulunmuştur.

Tablo 7. Bozcaada/Gökçeada'da Yerel Paydaşların Sürdürülebilir Temelli Katkıları

Bozcaada	n	Gökçeada	n
Koruma amaçlı imar planı çalışmaları	6	Birçok proje içerisinde	5
İşletmeler için sürdürülebilirlik belgeleri ve eğitimleri	6	Herhangi projede yer almadı	3
Kültür-sanat ve ekolojik sürdürülebilirlik çalışmaları	6	Projeleri fikir aşamasında	2
Başarısız veya eksik kalan sürdürülebilirlik çalışmaları	3		
Herhangi projede yer almadı	1		

Tablo 7'de Bozcaada'da katılımcıların en çok yer aldığı üç proje türü eşit sayıda kişi tarafından ifade edilmiştir. "Koruma amaçlı imar planı çalışmaları" (n=6), "işletmeler için sürdürülebilirlik belgeleri ve eğitimleri" (n=6) ve "kültür-sanat ve ekolojik sürdürülebilirlik çalışmaları" (n=6). Ancak Bozcaada'da "başarısız veya eksik kalan sürdürülebilirlik çalışmaları" (n=3) ifadesi ortaya çıkmaktadır. Gökçeada'da ise en çok verilen yanıt "birçok proje içerisinde" (n=5) ifadesi olmuştur. Ayrıca, katılımcılar "herhangi bir projede yer almadığı" (n=3) ve "fikir aşamasında" (n=2) olduğunu belirtmiştir.

Ana Tema 2: Sürdürülebilirlik ve Yerel Halkın Algısı

Tablo 8. Bozcaada/Gökçeada Turizmin Çevreye ve Doğal Kaynaklara Etkisi

Bozcaada	n	Gökçeada	n
Çevre Kirliliği ve Alt Yapı Yetersizliği	10	Atık yönetimi ve çevre kirliliği	5
		Su ve enerji tüketimi	5
		Bilinçsiz ve kontrolsüz turizm	2

Tablo 8'e göre, Bozcaada'da tüm katılımcılar, çevreye ilişkin olarak "atık yönetimi ve çevre kirliliği" (n=10), "altyapı eksikliği" (n=10) ve "personel yetersizliği" (n=10) konusunda ortak görüş ifade ettikleri ortaya çıkmaktadır.

Gökçeada'da ise çevresel sorunlara ilişkin görüşler daha çeşitlidir. "Atık yönetimi ve çevre kirliliği" (n=5) ve "su ve enerji tüketimi" (n=5)", bilinçsiz ve kontrolsüz turizm" (n=2) olarak ifade edilmiştir. Buna göre, her iki adanın ortak çevresel sorunları atık yönetimi ve çevre kirliliğidir. Bozcaada'nın 'alt yapı' ve 'atık yönetimi' temaları yaygın bir şekilde kabul görürken, Gökçeada'da 'su ve enerji tüketimi' ile 'bilinçsiz ve kontrolsüz turizm' alt temaları ön plana çıkmaktadır.

Tablo 9. Bozcaada/Gökçeada Aşırı Turizm Sorunu ve Çözüm Önerileri

Bozcaada	n	Gökçeada	n
Günübirlik turizm	5	Aşırı değil plansız ve mevsimsel turizm	6
Kapasite planlaması	6	Aşırı algılanmayan turizm	4
Nitelikli ve seçici turizm anlayışı	3		
Seyahat özgürlüğü	3		

Tablo 9'a göre Bozcaada'da, katılımcıların en çok vurguladığı sorun "kapasite planlaması" (n=6) ve "günübirlik turizm" (n=5) görüşü ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların bir kısmı, "nitelikli ve seçici turizm anlayışı" (n=3) ve "seyahat özgürlüğü" (n=3) hususunu ifade ederler.

Gökçeada'da ise katılımcıların önemli bir kısmı "aşırı değil plansız ve mevsimsel turizm" (n=6) sorunların öne çıktığını belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların "aşırı algılanmayan turizm" (n=4) ifadesini belirtmiştir.

Tablo 10. Bozcaada/Gökçeada Turizmin Sosyal ve Ekonomik Yaşam Üzerindeki Etkileri

Bozcaada	n	Gökçeada	n
Gelir artışı	6	İstihdam ve gelir etkisi	6
Bağımlı ekonomi	6	Bağımlı ekonomi	4
Dengesiz dağılım	4	Sosyal ve kültürel değişim	4
Sosyal yaşama destek	6		
Yozlaşma ve kimlik kaybı	4		

Tablo 10'a göre, Bozcaada'da turizmin ekonomik etkisi daha çok "gelir artışı" (n=6), "bağımlı ekonomi" (n=6) ve "sosyal yaşama destek" (n=6) üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca "dengesiz gelir dağılımı" (n=4) ile "yozlaşma ve kimlik kaybı" (n=4) olumsuz etkiler de ifade edilmiştir.

Gökçeada'da ise katılımcılar ekonomik etkileri "istihdam ve gelir artışı" (n=6) ile "bağımlı ekonomi" (n=4) ile açıklarken, sosyal etkileri daha çok "sosyal ve kültürel değişim" (n=4) ifadesi ile belirtmiştir.

Ana Tema 3: Turizm Rekabetçiliği Sürdürülebilirlik İlişkisi

Tablo 11. Bozcaada/Gökçeada Turizminin Geleceğine İlişkin Görüşler

Bozcaada	n	Gökçeada	n
Çevresel tehditler	5	Planlı ve sürdürülebilir turizm ile gelişme	7
Devlet destekli yönetim ve planlama	4	Devlet destekli yönetim ve planlama	2
Pahalılık imajı	5		
Ülke ekonomisinin etkisi	4		
Aşırı kalabalıklaşma tehdidi	5		

Tablo 11'e göre, katılımcılar, "çevresel tehditler" (n=5), "devlet destekli yönetim ve planlama" (n=4), "pahalılık imajı" (n=5), "ülke ekonomisinin etkisi" (n=4) ve "aşırı kalabalıklaşma tehdidi" (n=5) gibi unsurları öne çıkarmıştır.

Gökçeada'da ise turizm geleceği "planlı ve sürdürülebilir turizm ile gelişme" (n=7) beklentisi ile daha olumlu bir bakış açısıyla değerlendirilmiş, bunun yanında "devlet destekli yönetim ve planlama" (n=2) ihtiyacı vurgulanmıştır.

Ana Tema 4: Yerel İş Birliği Paydaş Katılımı

Tablo 12. Bozcaada/Gökçeada Yerel paydaş Katılımı ve İş birliği Düzeyi

Bozcaada	n	Gökçeada	n
Yerel paydaşlar arasında güçlü iş birliği ve katılım	5	Paydaşlar arası kopukluk ve koordinasyon eksikliği	7
Yerel halk ve işletmeciler arasında bütünlük eksikliği ve ayrışma	3	Gelişim ve dönüşüm beklentisi	3

Tablo 12'ye göre, Bozcaada'da "yerel paydaşlar arasında güçlü iş birliği ve katılım" olduğunu belirten katılımcı sayısı (n=5), "yerel halk ile işletmeciler arasında bütünlük eksikliği ve ayrışma" olduğunu belirten katılımcı sayısı ise (n=3) olarak kaydedilmiştir. Gökçeada'da "paydaşlar arası kopukluk ve koordinasyon eksikliği" vurgusu yapan katılımcı sayısı (n=7), "gelişim ve dönüşüm beklentisi" olarak ifade eden katılımcı sayısı ise (n=3) olarak belirlenmiştir.

TARTIŞMA

Yapılan nitel analiz sonucunda Bozcaada ve Gökçeada'nın rekabet avantajları bağlamında birçok ortak ve ayrışan unsur olduğu görülmüştür. Tartışma bu kapsamda, her iki adanın sürdürülebilir rekabetçilik boyutunda karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi esasına dayanmaktadır.

İlk olarak, her iki adada da "tarihi ve kültürel miras" en çok tespit edilen rekabet avantajı olmuştur. Gray'in (1982) varlık temelli teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, bu tür sabit ve kıt kaynaklar destinasyonların rekabet gücünde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu anlamda her iki adanın da bu ortak özelliği, onları benzer destinasyonlarla aynı rekabet arenasına taşımaktadır.

Rekabet avantajlarının ardından, her iki adanın turizm açısından karşılaştığı ortak dezavantajları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, "ulaşım ve erişilebilirlik", "planlama ve yönetim" ile "altyapı ve temel hizmetler" ortak problem alanı olarak belirlenmiştir. Hall (2010: 246), altyapı eksikliklerinin kırsal ve ada destinasyonlarında turistik taşıma kapasitesini doğrudan sınırladığını belirtmektedir. Dikkat çekici olan, önceki bölümde Bozcaada için avantaj olarak belirtilen "erişilebilirlik" teması, bu bölümde sefer sıklığı, gemi konforu ve düzensizliğe atıfla dezavantaja dönüşmektedir. Akkan ve Cura (2022: 234) her ulaşım modunun zaman, konfor, güvenlik, fiyat ve coğrafi konum açısından avantaj ve dezavantaj taşıyabileceğini vurgular. Dolayısıyla erişilebilirliğin göreceli bir kavram olduğu ve bu bağlamda destinasyonun ulaşım stratejisinin önem kazandığı söylenebilir (Virkar ve Mallya, 2018: 75). Buna ek olarak, mevsimsellik ögesi de her iki ada için ortak sorundur. Alshuqaiqi ve Omar'a (2019: 1480) göre mevsimsellik, turizmde yatırımları sınırlar ve gelir kaybına neden olur.

Araştırma bulgularında, dezavantajlara yönelik geliştirilmesi gereken strateji önerilerine bakıldığında ise, benzer temaların öne çıktığı görülmektedir. Bunlar; ulaşım altyapısının iyileştirilmesi, destinasyon planlaması, alternatif turizmin desteklenmesi ve tanıtım faaliyetlerinin güçlendirilmesidir. Dezavantajlar ile ilgili bölümde öne çıkan ulaşım sorununun bu bölümde stratejik öneri olarak ortaya çıkması, çalışmanın bulgu tutarlılığını ve mantıksal bütünlüğünü desteklemektedir.

Aşırı turizm konusu, adaların sürdürülebilirlik sınırlarını ve planlama ihtiyaçlarını gündeme getirmektedir. Bozcaada'da bu sorun daha çok "günübirlikçilik" ile ilişkilendirilmiş, Gökçeada'da ise "mevsimsellik" ve "plansızlık" olarak kodlanmıştır. Öztürk (2020: 112), aşırı turizmi yaşam kalitesini düşüren bir unsur olarak tanımlarken, Aktaş (2019: 36), plansız büyümenin çekiciliği yok edeceğini ifade etmektedir. Gössling ve Hall (2006: 8), aşırı turizmin yerel halkın gündelik yaşamına müdahale ederek sosyal taşıma kapasitesini aşabileceğini ve bu durumun destinasyon algısını olumsuz etkileyebileceğini belirtmektedir. Çözüm olarak, katılımcıların bazıları Bozcaada'da "seyahat özgürlüğü" vurgusuyla sınırlayıcı politikalara temkinli yaklaşırken, bu da kapasite planlaması ile özgürlük arasında bir kafa karışıklığı doğurabilmektedir (Tosun, 2001: 291).

Aşırı yığılma, mevsimsellik gibi etkilerin sınırlı alanlarda çevresel sorunlar doğurması tahmin edilir bir sonuçtur. Öyle ki, çevresel etkiler bakımından her iki adada da "atık yönetimi ve çevre kirliliği" ortak sorun alanıdır. Belediye bütçelerinin personel giderlerini nüfusa göre sınırlaması (Çöpoğlu, 2016: 175), yaz aylarında artan turist yoğunluğu karşısında yetersiz kalınmasına neden olmaktadır. Stabler ve Goodall (1997: 19) çevre kalitesini, turizm destinasyonları için stratejik bir gereklilik olarak değerlendirirken, Mihaliç (2000), çevresel rekabet gücünün artırılması açısından çevre yönetimini bir zorunluluk olarak sunmaktadır.

Turizmin çevresel etkileri yansıra, ekonomik ve sosyal etkiler bakımından da önemli bir sürdürülebilir rekabetçilik faktörüdür. Her iki ada için "bağımlı ekonomi" ortak tema olarak dikkat çekerken, Bozcaada'da "gelir artışı" ve "yozlaşma", Gökçeada'da ise "istihdam" ve "sosyal dönüşüm" öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Milman ve Pizam (1988: 191), turizmin sosyal çözümlere neden olabileceğini belirtirken, Gnanapala ve Sandaruwani (2016: 62), turizmin ekonomik faydaları kadar maliyetlerine de dikkat çeker. Binns ve Nel (1999), Rogerson (1999) ve Murray (2011) ise yerel kalkınma için turizmin sunduğu fırsatları vurgular.

Bu noktada, turizm geleceğine dair beklentilerde Bozcaada'ya yönelik daha fazla kaygı dile getirilmiş, Gökçeada için ise planlı sürdürülebilir bir gelişme beklentisi öne çıkmıştır. Formica ve Kothari (2008: 355), destinasyonların dinamik doğasının proaktif strateji ve planlama gerektirdiğini vurgular. Ritchie ve Crouch (2003: 2), uzun vadeli destinasyon rekabetçiliğinin, sadece kaynaklara değil, stratejik yönetim mekanizmalarına da bağlı olduğunu ileri sürer. Ayrıca Dwyer ve Kim (2003: 378), sürdürülebilirlik odaklı rekabetçiliğin planlamaya entegre edilmesiyle destinasyonun küresel pazarda avantaj sağlayabileceğini belirtmektedir.

Bu durum, her iki ada için önerilen turizm türlerinde ortaya çıkan fikir birliğini de destekler niteliktedir. Özellikle gastronomi, doğa temelli ve kültürel turizm türlerinin vurgulanması, alternatif turizmin rekabet gücü açısından önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi, yalnızca turizm sezonunu uzatmakla kalmaz, aynı zamanda destinasyonun sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğini de destekler (Font ve Mc Cabe, 2017: 19). George vd., (2016: 23) pazarlama çabalarının özgünleşmesi gerektiğini vurgularken, Trunfio vd., (2006) ise temel ürünleri farklılaştırarak müşteri sadakatinin sağlanabileceğini belirtir. Ayrıca, bu sayede ihracı mümkün olmayan daimî varlıklar bölge ekonomisine ekonomik katkı sağlayacaktır (Olalı, 1998: 9). Böylelikle, destinasyon farklılaşmasının rekabetçilikteki belirleyiciliği ortaya daha güçlü çıkabilecektir. Bu bağlamda Bozcaada ve Gökçeada'nın doğal kaynaklar ve yerel değerler üzerinden kendilerini konumlandırmaları rekabetçiliklerini artıracaktır.

Son olarak yerel iş birliği açısından, Bozcaada'da daha güçlü bir koordinasyon algısı mevcutken, Gökçeada'da ciddi bir kopukluk hissedilmektedir. Corte ve Aria (2016: 527), güven unsurunun iş birliği ve performans üzerindeki belirleyici rolüne dikkat çeker. Manning ve Dougherty (1999: 2000), destinasyon yönetiminde paydaş katılımının önemine dikkat çekerken, sürdürülebilir çözümler için tüm tarafların değerlerini dikkate alan bir planlamayı önermektedir. Yerel paydaş katılımı açısından Erislan (2018: 249), sürdürülebilir turizmde cazibenin yönetimi için paydaşlar arası iş birliğinin zorunlu olduğunu belirtmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, her iki ada da benzer temel sorunlara sahip olsa da rekabetçilik, sürdürülebilirlik ve sosyal etki bağlamında farklılaşan yönler ortaya koymaktadır. Buhalis (2000: 98), destinasyonların sürdürülebilir biçimde rekabet edebilmesi için yalnızca turistik ürün değil, aynı zamanda toplumsal katılım, kaynak yönetimi ve deneyim kalitesinin bütünsel olarak ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Bu farklılıkların dikkate alınması, her iki destinasyonun özgün gelişim stratejilerinin oluşturulması açısından kritik önemdedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma, Bozcaada ve Gökçeada'nın sürdürülebilir turizm kapsamında rekabet güçlerini yerel paydaşlar bakış açısıyla analiz ederek, mevcut sorunlarını ve potansiyellerini ortaya koymayı hedeflemiştir. Türkiye'nin önemli destinasyonlarından olan her iki adadan elde edilen bulgular, konum, doğal güzellikler, kültürel miras, alternatif turizm gibi birçok temel kaynağa sahip oldukları ancak etkin kullanım konusunda yetersiz kaldığını göstermektedir. Özellikle ulaşım ve erişilebilirlik konusundaki yetersizlikler, plansızlık, adalara özgü koşulların merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında koordinasyon sorunları oluşturması, sürdürülebilirlik ve rekabet hedeflerinin önünde önemli engeller olarak tespit edilmiştir.

Bozcaada, aşırı turizm baskısını daha yoğun hissetmekte olup "günübirlik turizm" ile karşı karşıyadır. Ada halkının yaşam kalitesi düşmekte, sosyal yapıda çözümler görülmekte ve turizm kaynaklı çevresel tehdit artmaktadır. Gökçeada ise ulaşım ve erişilebilirlik, tanıtım ve pazarlama eksikliklerinden dolayı turizmde görece olarak daha geri kalmaktadır. Her iki adadaki katılımcılar, turizmin yerel ekonomiye katkısını önemli bulmakta; ancak bu katkının adil

dağılmadığını vurgulamaktadır. Bu noktada özellikle Gökçeada gibi gelişmekte olan bir destinasyon için turizm planlaması yapılarak, ekonomik, çevresel ve sosyal ve kültürel parametreleri destinasyon kimliğini koruyacak politikalara entegre edilmelidir. Bozcaada'da ise 2022 yılında tamamlanan "Turizm Ana Planı", tam manasıyla uygulanarak taşıma kapasitesi planlaması doğrultusunda aşırı turizm baskısını azaltılmalıdır.

Araştırmanın bulguları, literatürde küçük ada destinasyonlarının sürdürülebilir kalkınma süreçlerinde karşılaştıkları çok boyutlu zorluklarla uyumludur. Baum (1997) ve Briguglio (1997), küçük adaların doğal kaynaklarının sınırlı oluşunun ve dışa bağımlılığın sürdürülebilir turizm için tehdit oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmada da özellikle Gökçeada'daki altyapı yetersizliği ve ulaşım problemleri bu teorik çerçeveyi doğrulamaktadır. Ayrıca, Assante vd., (2010) ve Mitchell ve Reid (2001: 136) gibi çalışmalarda üzerinde durulan yerel paydaş katılımı ile başarılı olan sürdürülebilirlik modelleri, bu çalışmada ihtiyaç ve eksiklik olarak ortaya çıkmıştır. Bozcaada'da günübirlik turizm, yerel halkı olumsuz etkilediği gözlemi, Doxey'in (1975) "Tahriş İndeksi" (e-Doxey model) kuramı ile açıklanabilir. Yabancı turist yoğunluğu, yerel halkta memnuniyetsizliğe sebebiyet vermektedir. Bu nedenle, paydaş odaklı, kapsayıcı planlama süreçlerinin yürütülmesi zorunluluk olarak ortaya çıkar.

Ada destinasyonları gibi sınırlı alanlarda yaşayan toplulukların, turizmin etkilerine doğrudan maruz kaldıkları göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda, sürdürülebilir turizm politikalarında, yerel halkın deneyim ve algılarının dikkate alınarak stratejik karar süreçlerinde aktif birer aktör olarak konumlandırılmalıdır. Ayrıca kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, sektör temsilcileri gibi paydaşların bir araya gelerek, iş birliği içerisinde, ortak çıkarlar doğrultusunda hareket etmesi sürecin başarısı için önemlidir. Katılımcı bir yönetim anlayışı, yalnızca sorunların çözümüne değil, aynı zamanda turizmin sürdürülebilirliğine ve rekabet avantajına katkı sağlayacaktır.

Bozcaada ve Gökçeada'da turizmin rekabetçiliğini ve sürdürülebilirliğini araştıran çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Gelecekteki araştırmalarda bu sınırlamaların ele alınması, adalardaki turizm rekabet gücü ve sürdürülebilirliği ile ilgili bulguların sağlamlığını ve uygulanabilirliğini artırabilir. Elde edilen bulgular ve sınırlılıklar doğrultusunda, gelecek çalışmalar için çeşitli öneriler sunulabilir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler doğası gereği öznelidir. Kişisel ön yargılar taşıyabilir. Araştırma her iki ada için yalnızca 10'ar katılımcıyla gerçekleşebilmiştir daha büyük bir örneklem sayısı, daha kapsamlı bir sonuca ulaştırabilir. Katılımcı seçimi amaçlı örneklem olsa da bakış açıları sınırlı kalabilir. Veri toplama belirli bir dönemde (29 Mart 2025) gerçekleşmiştir. Mevsimsel faktörler, paydaş algılarını etkileyebilir. Ek olarak demografik grupların (gençler, ev hanımları vb.) çeşitlendirilmesi araştırmanın güvenilirliğini ve genellenebilirliğini artıracaktır. Ayrıca, paydaşların sürdürülebilirlik algısını ölçen araştırmalar nitel bulgular ile desteklenebilir.

Bozcaada'da aşırı yoğunluk ve günübirlik ziyaretçi baskısı, çevresel sürdürülebilirliği tehdit ederken, Gökçeada'da tanıtım eksiklikleri, turizm hareketliliğini hak ettiği düzeye getirmemektedir. Ulaşım sorunu ise her iki ada için ortak problem oluşturmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın bulgularına ve literatürdeki değerlendirmelere dayalı olarak, Bozcaada ve Gökçeada'nın sürdürülebilir turizm yönetimine yönelik geliştirilebilecek öneriler aşağıda maddeler hâlinde sunulmuştur:

*Her iki adanın ortak sorunu olan erişim ve altyapı problemlerinin giderilmesi amacıyla kamu yatırımları arttırılmalı gerekli hallerde özel sektör desteklenmelidir. Alınacak kararlar, paydaş birliği ile verilerek, sadece ticari kaygıları değil yerel halkın refah ve çıkarını da gözetleyecek nitelikte olmalıdır.

*Bozcaada'da taşıma kapasitesine dayalı yönetim planları uygulanmalı, 2022 yılında tamamlanan Turizm Ana Planı etkin biçimde hayata geçirilerek aşırı turizm baskısı azaltılmalıdır.

*Gökçeada'da destinasyon kimliğini koruyacak şekilde, çevresel, ekonomik ve kültürel parametreleri içeren bir turizm planlaması yapılmalıdır. Bu plan, destinasyonun alternatif turizm türleriyle çeşitlendirilmesini ve yerel kalkınmaya katkı sağlayacak girişimlerin desteklenmesini kapsamalıdır.

*Her iki adanın turizme olan ekonomik bağımlılığını azaltmak amacıyla, tarım ve hayvancılık gibi geleneksel üretim sektörlerine yönelik desteklerin artırılması gerekmektedir.

*Her iki adada da turizm sezonunu uzatmaya yönelik stratejiler geliştirilmelidir. Böylece çevresel baskı azalacak, turizmden elde edilen ekonomik fayda yıl geneline yayılacaktır.

*Sürdürülebilirliği sağlayacak temel unsur olan çok paydaşlı iş birliği kurumsallaştırılmalıdır. Koordinasyonu güçlendirmek amacıyla yeni komiteler oluşturulmalıdır.

* Bu komiteler, çevresel kaynakların korunması, sosyal uyumun desteklenmesi ve destinasyon değerlerinin sürdürülebilirliği açısından kritik görev üstlenmelidir.

*Bozcaada ve Gökçeada örneklemleri üzerinden yürütülecek akademik çalışmalar teşvik edilmelidir. Böylece Türkiye'de ada turizmine özgü sürdürülebilirlik politikalarının literatürdeki karşılığı güçlenecek ve uygulayıcıların, karar alma süreçlerine katkı sağlanacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Etik Onay: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Türk Turizm Araştırmaları Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Etik Kurul Onayı: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Kurulundan 26.03.2025 tarih ve 03 sayılı karar numarası ile izin alınmıştır.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Akkan, M. M. ve Cura, F. (2022). Turizmde Uluslararası Taşımacılık: Havayolu İşletmelerinde Markalaşma. In K. Sezgin ve A. Köseoğlu (Edt.), *Turizm Sektöründe Markalaşma: Analizler, Sorunlar, Çözümler* (s. 454). Konya: Eğitim Yayınevi.

Akın, M. H., Öztürk, Y. ve Karamustafa, K. (2020). Destinasyon Rekabetçilik Analizi: Kapadokya Bölgesi Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 31(2), 161-171.

Aktaş, E. ve Kurgun, A. (2021). Sorumlu Turizm Yaklaşımı ile Turistik Destinasyonların Gelişimi: Foça Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 1671-1708.

Aktaş, E. (2019). Sorumlu Turizm Yaklaşımı ile Turistik Destinasyonların Gelişimi: Foça Örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Alexopoulos, A. B. and Katarelos, E. (2003). Strategic Planning for Alternative Forms of Tourism in Small Islands: The Cases of Agathonisi and Farmakonisi. In *Proceedings of International Conference on Sustainable Tourism Development and the Environment*, University of Aegean (pp. 1-18).

Alshuqaiqi, A. and Omar, S. I. (2019). Causes and Implication of Seasonality in Tourism. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems*, 11(4), 1480-1486.

- Andereck, K. and Vogt, C. (2023). Quality of Life and Stakeholder Involvement in Sustainable Tourism Planning. In *Handbook of Tourism and Quality-of-Life Research II: Enhancing the Lives of Tourists, Residents of Host Communities and Service Providers*, 303–316.
- Assante, L. M., Wen, H. I., Lottig, K. and Hotels, S. (2012). An Empirical Assessment of Residents' Attitudes for Sustainable Tourism Development: A Case Study of O'ahu, Hawai'i. *Journal of Sustainability and Green Business*, 1(1), 1–27.
- Assante, L. M., Wen, H. and Retka, A. (2010). An Empirical Assessment of Residents' Attitudes for Sustainable Tourism Development: A Case Study of Oahu, Hawaii. *Journal of Sustainability and Tourism*, 18(5), 687–701.
- Baum, T. (1997). The Fascination of Islands: A Tourist Perspective. In D. Lockhart and D. Drakakis-Smith (Eds.), *Island Tourism: Problems and Perspectives* (pp. 21–35). London: Routledge
- Binns, T. and Nel, E. (1999). Beyond the Development Impasse: The Role of Local Economic Development and Community Self-Reliance in Rural South Africa. *Journal of Modern African Studies*, 37(3), 389–408.
- Bramwell, B. and Lane, B. (2011). Critical Research on the Governance of Tourism and Sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4–5), 411–421.
- Briguglio, L. Y. and Briguglio, M. (1996). Sustainable Tourism in the Maltese Islands. In L. Briguglio, R. Butler, D. Harrison and W. L. Filho (Eds.), *Sustainable Tourism in Islands and Small States: Case Studies*. Great Britain: Pinter.
- Campbell, S., Greenwood, M., Prior, S., Shearer, T., Walkem, K., Young, S. and Walker, K. (2020). Purposive Sampling: Complex or Simple? Research Case Examples. *Journal of Research in Nursing*, 25(8), 652–661.
- Corte, D. V. and Aria, M. (2016). Coopetition and Sustainable Competitive Advantage: The Case of Tourist Destinations. *Tourism Management*, 54, 524–540.
- Croes, R. R. (2006). A Paradigm Shift to a New Strategy for Small Island Economies: Embracing Demand Side Economics for Value Enhancement and Long-Term Economic Stability. *Tourism Management*, 27(3), 453–465.
- Çavuş, S. and Tanrısevdi, A. (2003). Residents' Attitudes Toward Tourism Development: A Case Study in Kuşadası, Turkey. *Tourism Analysis*, 7, 259–269.
- Çöpoğlu, M. (2016). Belediyelerde İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 10(1), 163–182.
- Dearden, P. (1991). Tourism and Sustainable Development in Northern Thailand. *Geographical Review*, 81(4), 400–413.
- Diedrich, A., Tintoré, J. and Navinés, F. (2010). Balancing Science and Society Through Establishing Indicators for Integrated Coastal Zone Management in the Balearic Islands. *Marine Policy*, 34(4), 772–781.
- Doxey, G. V. (1975). Theory of Visitor-Resident Irritants, Methodology and Research Inferences: The Impact of Tourism. In *Sixth Annual Conference of the Travel Research Association*, San Diego, USA.
- Duvat, V. (2010). How far does tourism stress coral reef environment in island states: Case studies of Indian Ocean and Caribbean islands. In S. Favro and C. A. Brebia (Eds.), *Island sustainability* (pp. 25–36). Southampton: WIT Press.

- Dwyer, L. and Kim, C. (2003). Destination Competitiveness: Determinants and Indicators. *Current Issues in Tourism*, 6(5), 369–414.
- Erislan, D. (2018). Conceptual Model of Tourism Destination, Tourism Attraction, and Uniqueness of Resources on Strategic Partnership: A Case Study in West Java Indonesia. *Review of Integrative Business and Economics Research*, 7(1), 248–254.
- Font, X. and McCabe, S. (2017). Sustainability and Marketing in Tourism: Its Contexts, Paradoxes, Approaches, Challenges and Potential. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(7), 869–883.
- Formica, S. and Kothari, T. H. (2008). Strategic Destination Planning: Analyzing the Future of Tourism. *Journal of Travel Research*, 46(4), 355–367.
- Gazeloğlu, C. ve Erkilic, E. (2020). *Bilimsel Araştırmalarda Temel Örnekleme Yöntemleri*. Detay Yayıncılık. Ankara.
- George, B. P., Henthorne, T. L. and Williams, A. J. (2016). Attraction Diversity Index: The Concept, Measure, And Its Relation with Tourism Destination Competitiveness. *Revista Turismo Estudos e Práticas - RTEP/UERN*, 5(2), 9–29.
- Gnanapala, W. A. and Sandaruwani, J. A. R. C. (2016). Socio-economic impacts of tourism development and their implications on local communities. *International Journal of Economics and Business Administration*, 2(5), 59–67.
- Gökçeada Kaymakamlığı. (2025). Nasıl gidilir? <http://www.gokceada.gov.tr/nasil-gidilir> (Erişim Tarihi: 17.01.2025).
- Gössling, S. and Hall, C. M. (2006). Uncertainties in predicting tourist flows under scenarios of climate change. *Climatic Change*, 79(3), 163–173.
- Gray, H. P. (1982). The Contributions of Economics to Tourism. *Annals of Tourism Research*, 9(1), 105–125.
- Hall, C. M. (2010). Island destinations: A natural laboratory for tourism: Introduction. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 15(3), 245–249.
- Jamal, T. B. and Getz, D. (1995). Collaboration Theory and Community Tourism Planning. *Annals of Tourism Research*, 22, 186–204.
- Kokkranikal, J., McLellan, R. and Baum, T. (2003). Island Tourism and Sustainability: A Case Study of the Lakshadweep Islands. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(5), 426–447.
- KTB Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2025). Çanakkale ili Bozcaada ilçesi Cumhuriyet Mahallesi sit alanı belgesi. <https://www.korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/...> (Erişim Tarihi: 14.01.2025).
- Kumar, P. and Mishra, A. (2018). Residents' Perception Analysis of Tourism Traits and Its Impact on Prospects of Jharkhand Tourism. *International Journal of Business, Economics & Management (IJBEM)*, 1(1), 1–22.
- Lane, B. (2018). Will Sustainable Tourism Research be Sustainable in the Future? An Opinion Piece. *Tourism Management Perspectives*, 25, 161–164.
- Lim, C. C. and Cooper, C. (2009). Beyond Sustainability: Optimising Island Tourism Development. *International Journal of Tourism Research*, 11(1), 89–103.
- Lockhart, D. G., Drakakis-Smith, D. and Schembri, J. (1993). *The Development Process in Small Island States*. Routledge, London.

- Lockhart, D. G. (1997). Islands and tourism: An overview. In D. G. Lockhart & D. Drakakis-Smith (Eds.), *Island Tourism: Trends and Prospects* (pp. 3–20). London: Pinter.
- Manning, E. W. and Dougherty, T. D. (2000). Planning Sustainable Tourism Destinations. *Tourism Recreation Research*, 25(2), 3–14.
- McGrath, C., Palmgren, P. J. and Liljedahl, M. (2019). Twelve Tips for Conducting Qualitative Research Interviews. *Medical Teacher*, 41(9), 1002–1006.
- Mihalic, T. (2002). Tourism and Economic Development Issues. In R. Sharply, D. J. Telfer (Eds.), *Tourism and Development: Concepts and Issues* (pp. 81–111). Clevedon, UK: Channel View Publications.
- Mihalic, T. (2000). Environmental Management of a Tourist Destination: A Factor of Tourism Competitiveness. *Tourism Management*, 21(1), 65–78.
- Milman, A. and Pizam, A. (1988). Orta Florida'daki Turizmin Sosyal Etkileri. *Turizm Araştırmaları Yıllıkları*, 15(2), 191–204.
- Mitchell, R. E. and Reid, D. G. (2001). Community Integration: Island Tourism in Peru. *Annals of Tourism Research*, 28(1), 113–139.
- Moore, A. (2010). Climate changing small islands: Considering social science and the production of island vulnerability and opportunity. *Environment and Society*, 1(1), 116–131.
- Nüfusu.com. (2025a). Bozcaada nüfusu. https://www.nufusu.com/ilce/bozcaada_canakkale-nufusu (Erişim Tarihi: 14.01.2025).
- Nüfusu.com. (2025b). Gökçeada nüfusu. https://www.nufusu.com/ilce/gokceada_canakkale-nufusu (Erişim Tarihi: 14.01.2025).
- Murray, D. J. (2011). *Economic Vitality*. Michigan: American Planning Association.
- Olalı, H. ve Alp, T. (1998). *Turizm Ekonomisi*. Ofis Ticaret Matbaacılık Şti. İzmir.
- Özgen, S. (2003). Designing for sustainable tourism developments: Case studies of Greek islands. In *5th European Academy of Design Conference, Design Wisdom*, Barcelona (pp. 28–30).
- Öztürk, Y. (2020). Aşırı Turizm, Turizm Karşıtlığı ve Turizmde Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Tourism Gastronomy Studies*, 8(Special Issue 4), 112–124.
- Poetschke, B. (1995). Key success factors for public/private-sector partnerships in island tourism planning. In M. V. Conlin and T. Baum (Eds.), *Island tourism: Management principles and practice* (pp. 53–63). Chichester: John Wiley and Sons.
- Ritchie, J. B. and Crouch, G. I. (2003). *The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective*. CABI Publishing, London.
- Robinson, R. S. (2024). Purposive sampling. In *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research* (pp. 5645–5647). Roma: Springer International Publishing.
- Rogerson, C. M. (1999). Local Economic Development and Urban Poverty Alleviation: The Experience of Post-Apartheid South Africa. *Habitat International*, 23, 511–534.
- Sheldon, P. J. (2005). The challenges to sustainability in island tourism (Occasional Paper 2005-01). School of Travel Industry Management, University of Hawai'i. [Online] <https://lib.icimod.org/record/11965> [Erişim Tarihi: 29.05.2025].
- Stabler, M. J. (1997). Tourism Sustainability. In V. T. C. Middleton and R. Hawkins (Eds.), *Sustainable Tourism: A Marketing Perspective*. London: Routledge.

- Streimikiene, D., Svagzdiene, B., Jasinskas, E. and Simanavicius, A. (2021). Sustainable Tourism Development and Competitiveness: The Systematic Literature Review. *Sustainable Development*, 29(1), 259–271.
- Stylidis, D., Terzidou, M. and Terzidis, K. (2007). Island tourism and its socio-economic impacts. *MIBES*, September, 29–30.
- Tosun, C. (2001). Challenges of Sustainable Tourism Development in the Developing World: The Case of Turkey. *Tourism Management*, 22(3), 289–303.
- Trunfio, M., Petruzzellis, L. and Nigro, C. (2006). Tour Operators and Alternative Tourism in Italy: Exploiting Niche Markets to Increase International Competitiveness. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 18(5), 426–438.
- UNEP and UNWTO. (2005). *Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers*. Madrid: World Tourism Organization. [Online] <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284408214?role=tab> [Erişim Tarihi: 29.05.2025].
- UNWTO. (2025). Tourism indicators report. <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/> (Erişim Tarihi: 29.05.2025).
- Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 188–201.
- Ünlüöner, K. ve Sevim, B. (2005). Turistik Arz Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Yerel Yönetimlerin, Sivil Toplum Örgütleri, Eğitim Kurumları ve Yerel Medyanın Rolüne İlişkin Bir Uygulama: Zonguldak İli Örneği. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 54–73.
- Virkar, A. R. and Mallya, P. D. (2018). A Review of Dimensions of Tourism Transport Affecting Tourist Satisfaction. *Indian Journal of Commerce Management Studies*, 9(1), 72–80.
- Yu, C. P., Chancellor, C. H. and Cole, T. S. (2009). Measuring Residents' Attitudes Toward Sustainable Tourism: A Reexamination of the Sustainable Tourism Attitude Scale. *Journal of Travel Research*, 50(1), 57–63.